

VAKIFLAR Dergisi

18. SAYI

FIATI : 1000 TL. 20 \$

SAHİBİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü

Adına

Galip YİĞİTGÜDEN

SORUMLU

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

İbrahim ATEŞ

YAZI KURULU

İbrahim ATEŞ

Nef'i BUHARALI

Hüseyin SALEPCİ

Sadi BAYRAM

Tahsin TÜRKER

Kerim ERDOĞAN

TEKNİK YÖNETMEN

Kerim ERDOĞAN

Yayınlanan yazılarda ileri sürülen fikir ve beyanlardan yazı sahipleri sorumludur.

Makaleler kaynak gösterilmek kaydı ile iktibas edilebilir.

ÖN KAPAK :

Erzurum Çifte Minareli Medrese (Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi'nden)

ÖF. ÖN KAPAK :

İstanbul Beyazıt Camii (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Yayın Dairesi Arşivi'nden)

ARKA İÇ KAPAK :

İstanbul Küçük Ayasofya Camii Kubbe tezyinatı (Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşiv ve Yayın Dairesi Arşivi'nden)

ARKA KAPAK :

Edirne Selimiye Camii (Kültür ve Turizm Bakanlığı Arşivi'nden)

TELEFON (ANKARA)

31 11 60 / 01 – 04

31 78 57

BASILDIĞI YER :

ÖNDER MATBAACILIK LTD. ŞTİ.

ANKARA – 1984

İÇİNDEKİLER

Doç. Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi boyutu	5
Nazif ÖZTÜRK Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin Kuruluş Tarihi ve Nazırların hal tercümeleleri (IV)	43
İbrahim ATEŞ Ravze-i Mutahhare'deki Vakıf Kur'an-ı Kerim'lerden yıpranmış olanların onarımı için yapılan girişimler	61
Prof. Behçet ÜNSAL Türk-Vakfı İstanbul Kütüphanelerinin mimâri yöntemi	95
Yrd. Doç. Dr. O. Cezmi TUNÇER Rönesans ve Klâsik Osmanlı Dönemi Dini yapılarında kubbenin amaç ve uygulanış açısından karşılaştırılması	127
Bilgin TURNALI – Esin YÜCEL İstanbul'daki bazı tekkelerin yerlerine dair bir araştırma.	141
Yrd. Doç. Dr. Nusret ÇAM Gaziantep'de "Kastel" adı verilen su tesisleri	165
Hüdavendigâr AKMAYDALI Kayseri- Sarıoğlan Palas Köyü Camii	175
Nihat BOYDAŞ Nakkaş Lütfi Abdullah	191
Yağmur TUNALI Vakıflar Dergisi Makaleler Fihristi	195

İSTANBUL' DAKİ BAZI TEKKELERİN YERLERİNE DAİR BİR ARAŞTIRMA

Bilgin TURNALI – Esin YÜCEL

İstanbul'da yerleri şüpheli veya esâmi listelerindeki başka bâzı tekkelerle karıştırılma istidâdı gösteren bir kısım dergâhlarla ilgili bulunan bu araştırma, aslında 1970'li yılların başlarından beri sürdürülen geniş bir katalog-ve topoğrafya çalışmasının ancak küçük bir parçasıdır.

Tekke ve zâviyeler ile türbelerin seddine ve türbedarlıklar ile bir takım ünvanların men ve ilgasına dâir 677 numaralı ve 30 Teşrinisâni 1341 târihli Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra, gerek Vakıflar İdâresi'nin ve gerekse son şeyhlerinin tasarrufunda kalan dergâhlar çok az istisnâ ile terkedilerek harâbiyete dũcâr edilmişti. Mahalle mescidi olarak vazife görenler bu âkıbetten kurtulabilmiş iseler de, içlerinde san'at ve târih bakımından çok ehemmiyet taşıyan bâzı binâlar da bulunan bu dergâhların büyük ekseriyeti önüne geçilmesi güç bir sürüklenişle yanmış, yıkılmış, satılmış ve böylece indirâs etmiştir.

Dîni veya profan bir yapının içine sonradan konulabilen meşîhat, bu yapılarda, irşâda ehil olduğu —muayyen usul ve merâsim icrâ edildikten sonra— tesbit edilen bir mürşidin bir "irfan yuvası" açması şeklinde izah edilebilir. Bir câmide vakfiye icâbı imâmet meşîhatle de mecedilebiliyordu. Böyle câmi ve mescidlerin yanında veya karşısında şeyhler için meşrûta denilen çoğu zaman ahşab binâlar yapılagelmiştir. Tevhid-hâne, derviş hücreleri, kahve odası, şerbet-hâne, hamam, şeyh dâiresi (selâmlık) ve meydan odası, harem v.s. gibi kısımları bir araya toplayan müstakil dergâhlar dışında, yukarıda belirtilen misâllere de pek yaygın şekilde rastlanır. Hattâ câmi veya mescidin ilk tesisinde bi-

le, vâkıf tarafından bunların derûnuna meşîhat konulabilir. Böyle içinde meşîhat olan câmi veya mescidlerden günümüze intikal edenlerin, eski tekkeden apayrı bir ma'bed telâkki edilmesi ve yıkılan-yanan şeyh meşrutasının münderis tekke sayılması, birçok kitab, ansiklopedi ve makalelere geçmiş büyük hatâlardandır.

Açıklandığı şekilde, muayyen merâsime uyularak bir türbe, bir mekteb ve hattâ bir hâne (= ev) meşîhat konulabiliyordu. Semâ' esas itibâriyle Mevlevilerde olduğundan, bu tarikat dışındaki dergâhlarla ilgili olarak içinde zikir icrâ edilen mekâna "tevhid-hâne" demek icâb eder. Ancak günümüzde tekkeler üzerinde âdetâ furya hâlinde yazılan birçok yazılarda "semâ'-hâne" terimi, hem de bâzan yanlış "semağhâne" imlâsı ile yaygınlaşmış bir vaziyettedir.

Tekkelerde "tevhid-hâne" diye andığımız mekân, her zaman rijid ve değişmez mâhiyette, tamamen müstakil bir yer olmayabilir. Mecmua-i Tekâyâ adlı risâlede ve başka bâzı kaynaklarda rastlanan "câmi derununda" ta'birini de değişik şekillerde tefsir edebilmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, mukâbelenin,

- Hem câmiin sakfı altında yâni ana sahnında,
- Hem de ihâta duvarları içindeki, bitişiğindeki veya avlusundaki başka bir yapıda icrâ edilmiş olabileceğini gözönünde tutmak gerekiyor.

Eski müstakil tekkelerden bâzılarının tevhid-hâneleri de günümüzde bir mahalle mescidine çevrilmiş olarak kullanılmaktadır.

Yukarıda sözü edilen şekildeki câmi ve mescidlerin yanında geniş teşkilâtli şeyh dâireleri ve harem kısımları yerine yalnız hücre-nişin dervişlerin barındıkları zâviye odaları mevcut olabilir. Bu hücrelerde yaşayan dervişler, zikri, mensub oldukları tarikatın usullerine göre ma'bedin sahnında icrâ etmiş olabilirler. Bu tip hücreler ortadan kalktıkça çoğu zaman kitaplara "câmiin yanındaki tekke yanmıştır-yıkılmıştır" şeklinde geçerler. Halbuki böyle misâllerde tekke veya zâviye mefhumu, tevhid-hâne dolayısıyla câmi veya mescidin sahnını da içine almaktadır. Çok kere gözden kaçırılan gerçek işte budur.

Bahsettiğimiz zâviye hücrelere ahşab olabileceği gibi, ekser olmayan bir göze medrese hücrele-

ri olarak da görünebilirler. Tekke araştırmalarında karşılaşılan bâzı zorlukları belirtmek için temas ettiğimiz bu mevzuun teferruatına girmeğe maalesef burada imkân bulamıyoruz. Ancak, Bâb-ı Âlî'de Hacı Beşir Ağa, Çarşıkapısı'nda Çorlulu Âli Paşa, Üsküdar'da Atik Vâlîde, Eyüb-Babahaydar'da Şeyhülislâm Mustafa Efendi, Haseki'de Bayram Paşa ve Kadırga yakınında Küçük Ayasofya Tekkeleri gibi misâlleri saymakla iktifâ ediyoruz⁽¹⁾.

(1) Karş. Semavi Eyice, Zâviyeler ve Zâviyeli-Câmiler, İ. Üniv. İkt. Fak. Mecmuası, Ekim 1962-Şubat 1963, Nu. 1-2, sf. 53, fıkra: 7.

KAYNAKLAR VE KISALTMALAR

(I) CSR : İstanbul Tekkeleri mütehasısı merhum Cemâleddin Server Revnakoğlu'nun (1909-23.9.1968) Tünelbaşı'ndaki Divan Edebiyatı Müzesi'nde (= Galata; Kulekapısı Mevlevî-hânesi) mevcut, dosya ve zarflardan meydana gelen arşivi.

(II) K. 75 : İstanbul-Bayezid Belediye Kütüphânesi'nde (Belediye Yazmaları: K. 75)numarası ile kayıtlı Sîlîle-i Meşâyih. Fişinde "İstanbul Tekkeleri'nin Târihleri ve Bânîleri" ibâresi yazılıdır. C.S. Revnakoğlu'nun derlediği bilgilere göre, Tabib İsmâil Bey'in mahdumu olup tekkelere dâir. derin bilgisi ve merâkindan dolayı "Ayaklı Kütüphâne" diye anılan Kocamustafapaşa'lı Mehmet Şükri (= Zâkir Şükri) Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Bu zât, mahallesindeki Küçük Efendi ve Ramazân-ı Mahfi Tekkeleri'ne sıkça devam eder, bunlardan Ramazân Efendi Dergâhı'nda zâkirlikte bulunurdu. Şükri Efendi Meşrutiyet seneleri başlarında vefât etmiştir. Diğer bir zâtın, bâzı tekkeleri kendi hattı ile temdit ettiği yazmanın tetkikinden anlaşılmalıdır. Bu bakımdan, "Derun-ı İslâmbol'da Hankahlar Beyânıdadır" diye başlayan metinde rastlanan 1292 rakka- mı kesin bir târihlendirme için yeterli değildir⁽²⁾.

Bu yazmanın İstanbul'da yapılmış bir yeni Türkçe tercümesi, aslı ile karşılaştırılmadan ve maalesef transkripsiyon, ma'nâ, tercüme, ism-i has ve bağlantı yanlışları ile dolu bir halde Klaus Kréiser nâmındaki bir zât tarafından alelacele Almanya'da neşredilmiştir. Zâkir Şükri Efendi, Mecmuai Tekâyâ, Freiburg 1980, İslamkundliche Materialien, Band 6.

(III) ASMD : İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankahlar hakkında 1 Muharrem 1199 târihli Atiyye-i Seniyye Müfredat Defteri. Başbakanlık Arşivi, D. Bşm. 13.11.1208'de kayıtlıdır. Neşreden: Atillâ Çetin, Vakıflar Dergisi, Ankara 1981, S. XIII, sf. 583-590.

(IV) HAAVC : Bu esâmî listesi Bayezid Belediye Kütüphânesi — Mektupçu Osman Nuri (Ergin) Bey Yazmaları, Nu. 1825'de kayıtlıdır. "Hâlâ Asitâne-i Aliyye'de ve civârında vâki' olan dergâh ve zâviye, hankah ve mahall-i zikrullah ma'lum-ı erbâb-ı âgâh-ı bi-isti-bâh'ayan-beyândır" cümlesi ile başlamaktadır. İsmi meçhul bir zâtın takriben H. 1218-1219 senelerinde cedvel şeklinde düzenlediği, semtlere göre mıntıkavi bir İstanbul Tekkeleri listesidir. Müellifin şâirliğe mütemâyil bir insan olduğu anlaşılıyor.

Esâmî pafta şeklinde katlanmış olup eb'âdi 25 x 19 cm.dir. Eserin diğer bâzı listeler gibi tekkelerin âyin günlerine göre değil de mıntıkavi bir şekilde tanzim edilmiş olması dikkat çekiyor. Buna rağmen semtlerin tertibinde birkaç tedâhül mevcuttur. Defterde dikkati çeken diğer hususlar şunlardır:

a) Bektâşi Tekkeleri henüz faaliyette bulduklarından açık olarak gösterilmişlerdir;

b) Beşiktaş Mevlevî-hânesi henüz yerinde durmaktadır;

c) Eyüb-Babahaydar'daki Nakşbendiyye'den Selâmi Tekkesi'nin yeni ihdas edilmiş olduğu belirtilmektedir. Bu vaziyet listenin takribî tanzim târihi hususunda bizlere bir fikir vermektedir.

(V) DOMTAH : Bu esâmî listesinin içinde bulunduğu defter, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphânesi'ne mülhak İbnülemin Mahmud Kemâl (İnal) Bey Yazmaları Nu. 2802'de kayıtlıdır. 21 Zilhicce 1249 târihinde Sultan Mahmud-ı Sâni kızı Sâliha Sultan ile Tophâne-i Âmîre. Müşiri Halil Rif'at Paşa'nın izdivâcı merâsimindeki dâvetilerin kaydına mahsus defter olup içinde "Dâvet Olunan Meşâyih-i Turuk-ı Aliyye Hazerâtı" ve bunların mensub olduğu tekkeleri gösteren bir liste mevcuttur.

(VI) AVBKT, 1256 : Matbaa-i Dârü'l-Saltanat-ı Seniyye'de 1256 senesinin Cemâziyülevvelinde basılmış olan (18) sayfalık bir risâledir. Tam adı "Asitâne-i Aliyye'de ve Bilâd-ı Selâse'de kâin el'an mevcut ve muhterik olmuş tekkelerin isim ve şöretleri ve mukâbele-i şerife günleri beyân olunur" şeklindedir. Bu risâlede tekkeler Cuma'dan başlamak üzere mukâbele günlerine göre sıralanmışlardır. (Bayezid Belediye Kütüphânesi, K. 730; İst. Üniv. Merkez Küt. Yıldız Kitapları, Nu. 89543, deri ciltli ve Sultan II. Abdülhamid'in tuğrasını hâvidir; Divan Edebiyatı Müzesi Kitaplığı, Nu. 529.)

Merhum M. Seyfeddin Özege aynı târihte Matbaa-i Âmîre'de basılmış başka bir nüshayı da bildirmektedir:

"... isim ve şöretleri ile mukâbele-i şerife günleri ma'lum olmak için keşide-i silk-i sutûr olmuş bir eser-i müteberdir."⁽³⁾

(VII) AVBKT, Lito : Yukarıdaki risâlenin aynı başlıklı ve lito baskılı târihsiz bir nüshası daha vardır. (Bayezid Belediye Küt. Mektupçu Osman Nuri Bey Kitapları, Nu. 2399.) Risâlenin lito baskısı diğerinden (8) tekke fazladır. Ayrıca her iki risâle arasında bâzı ufak-tefek farklar göze çarpmaktadır.

(VIII) BROWN : J.P. Brown, The Darvishes or Oriental Spiritualism, yeni baskı, Haarlem (Hollanda) 1968. John P. Brown'ın bu kitabı, yazarın İstanbul'da 1867 yılının Ekim ayında sona eren tetkiklerinin müteâkip 1868'de Londra'da basılmış, ikinci baskısı da 1927'de yapılmıştır. Kitabın üçüncü baskısı H.A. Rose'un takdim yazısı ve notları ile 1968 yılında Haarlem'de gerçekleştirilmiştir. Maalesef bilhassa dip notları büyük yanlışları ihtiva etmektedir. 459-483'ncü sayfalar arasında (3) numaralı ek başlığı altında AVBKT tarikat isimlerine göre sıralanmış olarak verilmektedir.

Bâzı tekkelerin geçen yıllar boyunca birkaç kere tarikat değiştirdiği ve hattâ aynı dergâhda bir-

den fazla tarikat usulünün icrâ edildiği göz-önüne alınacak olursa, tarikatlere göre tasnif denemesinin sağlam neticeler vermiyeceği ortaya çıkar. Yapılacak olan, nâm-ı diğerleri bütün gerekli göndermelerle birbirine bağılayacak şekilde hazırlanmış mıntıkavî ve alfabetik bir tasniftir.

Araştırmalar sırasında AVBKT'lerin belki de prototipi sayılabilecek bir mukabele günlü tasnife daha rastlanmıştır. Kısaca "Hankah-nâmîe" diyeceğimiz bu yazma, Süleymâniye Kütüphanesi'nde Yazma Başlıklar (Nuri Arlasez) Nu. 2413'de kayıtlıdır:

"Turuk-ı Alîyye'den Asitâne-i saadet-âşiyânede mevcut olan meşâyih-i izâm ve züvvar-ı kirâmın hankah-ı selâmetgâhları ta'dâdî ve eyyâm-ı mukabele-i kerâmet-muameleleri beyânında, Melek Paşazâde faziletli Kadri Beyefendi Hazretleri'nin cem ve tahkik eylediği Hankah-nâmîe-i saadet allâmeleridir."

Melek Mehmed Paşa-zâde Kadri veya Abdülkaadir Bey, sudûrdan bir zât olup 1262 Zilkaadesinin 7 nci günü vefât eyliyerek Alemdar - Zeyneb Sultan Câmîi haziresine defnedilmiştir(4)

(IX) DVBMT : Bâb-ı Âlî Nezâret-i Umur-ı Dâhiliyye - Sicil-i Nüfus İdâre-i Umûmîyyesi Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse Nüfus-ı Umûmîyyesine mahsus İstatistik Cedveli içindeki tekkeler kısmıdır. Rûmî 1301 yılının Mart ayında lito olarak Matbaa-i Osmâniye'de tab'olunmuştur. Tekkeler kısmının başlığı şöyledir:

"Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'de mevcut bilcümle tekâyâ ve zevâyânın esâmîsi ile buldukları mahallerin semt-i meşhurları, tarikatleri ve dâhil-i tahrirde olan zükur ve inas nüfus-ı mevcudelerinin mikdârını mübeyyin cedveldir."

Fâtih - Millet (Ali Emîrî) Kütüphanesi, İstatistik (İhsâiyyat) Kısmı Nu. 117'de kayıtlı olan bu cedvel, mıntıkavî olarak hazırlanmıştır.

R. 1334 (= M. 1918) târihli İstanbul Şehremâneti İhsâiyyat Mecmuası içindeki tekkeler kısmı da sözünü ettiğimiz bu cedvelden istifade edilerek hazırlanmıştır. Her iki listede de yekdiğerinde olmayan birkaç tekke yer alır. Şehremâneti Listesi tarikatlere göre ayrılmış, birçok yanlışlarla ve hattâ imlâ hatâları ile dolu olarak tertiplenmiştir.

(X) TEKAYA : Bandırma-zâde Es-seyyid Ahmed Münib-i Üsküdarî tarafından tekkelerin âyin günlerine göre tertib olunmuş (16) sayfalık bir risâtedir. Maarif Nezâreti'nin ruhsatı ile 1307 yılında İstanbul'da

Âlem Matbaası'nda basılmıştır. Hazırlanış gayesi dergâh muhiblerine ziyâret kolaylığı sağlamak içindir. Daha önce düzenlenen listelerden istifade edildiği belli olmaktadır. Her ne kadar bâzı makale yazarları bu risâlenin kendisinden değil, İstanbul Ansiklopedisi tarafından neşredilen yeni Türkçe tercümesinden faydalanarak, oradaki bütün baskı hatâlarının farkına varmadan, risâleyi "en doğru olması gereken kaynak" olarak takdim ediyorlarsa da, Mecmua-i Tekâyâ bir çok tedâhül ve tekerrürlerle dolu olan bir kaynaktır ve ondan son derece dikkatli ve mukayeseli olarak istifade edilmesi icâb eder.

(XI) KEPEÇİ : Başbakanlık Arşivi - Kâmil Kepeci Fihristi, 6290/1 numaralı Nüfus Defteri içindeki Tekkeler Listesi'dir. Defterin bir yerinde 1289 târihine rastlanıyor. Tahrir sırasında dergâhlarda bulunan zevâtın vazifeleri, isimleri, baba adları, doğum târihi ve yerleri, tekkedîn adı ve tariki ile birlikte teferruatlı olarak kaydedilmiştir. Son devir tekkeleri için çok ehemmiyetli bir kaynak olan bu defter, nüfus kayıtları içinde olduğundan şimdiye kadar pek dikkat çekmemiştir.

(XII) 1341 : İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü nezdindeki R. 1341 (= M. 1925) târihli Tekke Defteri olup dergâhların kapatılışı sırasında yapılan detaylı bir çalışmanın mahsulüdür. Bâzı tekerrürlerle beraber 327 adet tekkeyi, vâkıflarının adları, mahal ve mevkileri, şeyh-i hâzırları ve vakfiye hulâsaları ile birlikte ihtivâ eden bu ehemmiyetli defteri, 1975 yılında vefât eden Vakıflar Eski Eserler Mütahassısı merhum İsmâil Fâzıl Ayanoğlu'nun müsaadesi ile istinsah etmiştir.

(XIII) HSD : İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü nezdindeki Hayrat Sicil Defterleri. Bahis mevzuu defterler, bâzı işâretlerden anlaşıldığına göre, takriben (75) yıllık olup yalnız sur içi İstanbul kısmı üç büyük cilt tutmakta ve çok sayıda hayrat gayrimenkulüne içine almaktadır. Kusurlu yanlarından biri, mahalle esâsı ile değil de geliş-güzel ve dolaşarak düzenlenmiş olmalarıdır. Aynı semtin vakıfları başka-başka yerlerde insanın karşısına çıkmaktadır. Defterlerin ehemmiyetini takdir eden mahkemeler, mülkiyet dâvâlarında çoğu zaman bunları isbat vesikası olarak kabul etmektedirler. Merhum İ.F. Ayanoğlu'nun izin ve yardımları ile bu defterlerin bâzı kısımlarını yıllarca evvel istinsah etme fırsatını bulmuştuk(5).

TEKKELER

I- AYŞE HÂTÛN (=CUMA; RESMÎ) TEKKESİ/ SARMAŞIK-EDİRNEKAPISI CİVARI

Eldeki tekke listelerinde, Hadikatü'l-Cevâmî'de, Mecmua-i Tekâyâ'da ve eski vakfiyelerde rastlanan;

- Sarmaşık semti,
- Resmî Tekkeleri,
- Keçeci Mahallesi

gibi birtakım yer ve yapı isimleri karışıklığı yüzünden, bu tekkeyi ayırabilmek, nâm-ı diğerlerini tesbit etmek ve civârındaki tekkelerle ilgisini açıklamak gerçekten zor bir mes'ele hâline gelmiştir.

Mevzuu daha fazla dağıtmamak için, bir makalenin mahdut çizgileri içerisinde şu noktaları belirtmekte fayda vardır. Mektupçu Osman Nuri Bey'in 1934 yılında düzenlediği İstanbul Şehir Rehberi'nin 7 numaralı paftası ele alınırsa, sur dibindeki Sulukule Caddesi'ni Löküncüler'den cenup istikametine inen Sofalıçeşme Sokağı'na bağlayan

bugünkü Niyâzi-i Mısri (eskiden Tekke Sk.) ve Sarmaşık Sokakları çevresinin, kabaca eski Sarmaşık semtini teşkil ettiği anlaşılabilir. Adı bu semte bağlanan iki câmî ve bir tânesi bu câmilerden biri olmak üzere üç tekke karşımıza çıkmaktadır.

Hadikatü'l-Cevâmî'de bânisinin Keçeci Piri

(2) Bu yazma ve onun Karagümrük Nüreddin-i Cerrâhî Âsitânesi son şeyhi Fahreddin Efendi tarafından istinsah ettirilen kopyası hk. bkz. Şinâsi Akbatu, İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî, Önsöz, İslâm Medeniyeti Dergisi, İstanbul - Ağustos 1980 sayısı, sf. 51-53.

(3) M. Seyfeddin Özege, Eski Harfler ile Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu, İst. 1971, C.I, sf. 75.

(4) Mehmed Süreyyâ, Sicil-i Osmânî, İst. 1311, C.III, sf. 350.

(5) Gerek Hayrat Sicil Defterleri ve gerekse İstanbul Defterdarlığı - Millî Emlâk Müdürlüğü, Fihrist Servisi'nde bulunan eskiden-yeniye ve yeniden-eskiye sokak isimlerini gösterir defterler ile gayrimenkul vergilerinin tahriri gayesi ile R. 1280 ve R. 1290 yıllarında düzenlenmiş Esas ve Müdevvere Defterleri "Tapu İdaresi" için bkz. Bilgin Turnalı, Şühedâ Mescidi, Arkeolojî ve San'at Dergisi, İst. 1978, S.3, sf. 28-32.

Ağa olduğu gösterilen Sarmaşık Mescidi, şimdi ortadan kaldırılmış bulunan Keçeci Pîrî Mahallesi'nin mescidi idi(6). Edirnekapısı civârında, Sofalıçeşme ve Uzunyol Sokakları kavşağında, ta'mîr edilmiş hâli ile namaza açık, küçük, bodur minâreli bir ma'beddir. Merhum Tahsin Öz, bu mescid ile aşağıda sözü edilecek olan Sarmaşık Câmii Tekkesi'ni birbirine karıştırmıştır(7). H. 953. târîhli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde "Mahalle-i Mescid-i Hacı Pîrî" adı ile gösterilen Keçeci Pîrî veya Sarmaşık Mescidi Mahallesi zamanımıza kadar gelmiş ve 1934 mahalle ve sokak reorganizasyonunda Neslişah ve Hatice Sultan Mahalleleri'ne taksim olunmuştur(8). Hadika'da Sarmaşık Câmii Tekkesi adı altında gösterilen câmi ve tekke ise, bir Celvetî Dergâhı olan Kazasker Abdülkaadir Efendi Tekkesi'dir. Mecmua-i Tekâyâ'da "Sarmaşık Tekkesi" adı ile kayıtlıdır. Bu dergâh, günümüzde Niyâzi-i Mısri Sokağı üzerinde, 16 numaralı evin karşısında kısmen mevcuttur. Harap bahçe duvarı, bahçe kapısının üzerinde tek satırlık kitâbesi, boş arsası ve ittisâlinde iki katlı ahşap bir evi durmaktadır. Wolfgang Müller-Wiener'de Abdülkaadir Efendi isminden bozularak "Kadrî Tekkesi" şeklinde gösterilmiştir(9). Adı geçen sokak üzerinde 34 (yeni 28) numaradaki, hâlen restore edilmekte olan üç katlı ahşap yapı ise, Mecmua-i Tekâyâ'da "Sarmaşık Mahallesi'nde Nakşbendiyeye'den Şeyh Kâmil Efendi Tekkesi" olarak gösterilen tekkedir ki, Müller-Wiener tarafından "Nakşbend İsmâil Efendi Tekkesi" adı ile atıf yapılan dergâh budur.

Sarmaşık'daki üçüncü tekke, Sarmaşık Sokağı'nı Müstahfaz Sokağı'na bağlayan Neyzenler Sokağı'nda, önünde mum yakılan, duvara yerleştirilmiş, yeşile boyalı bir kitâbeden ve birkaç mezar taşından başka bir şeyi kalmamış bulunan Ayşe Hâtun veya âyin gününe nisbetle Cuma Tekkesi denilen dergâhtır. Bu tekke Mecmua-i Tekâyâ'da Edirnekapısı'nda Kaadiriyye'den Resmî Tekkesi olarak gösterilmiştir. Aşağıda tekkeler arasındaki ilgi açıklanırken belirtileceği gibi, Karagümrük'de bugünkü Muhtesib İskender Mahallesi hudutları içinde eskiden mevcut olan Kaadiriyye'den kabakulak veya bâniyesinin ismiyle Alime Hâtun Tekkesi, Kaadiriyye'nin Resmî kolunun Asitânesi idi. Bir çok yakın münâsebetler sebebiyle, Edirnekapı civârındaki Ayşe Hâtun veya Cuma Tekkesi de Kaadiriyye'nin Resmî kolundan idi. Bu yüzden, Mecmua-i Tekâyâ'da Ayşe Hâtun Dergâhı, "Edirnekapısı'nda Kaadiriyye'den Resmî Tekkesi / âyin günü: Cuma / arsa hâlinde" olarak gösterilmiştir. Eski tekke listelerinde, biri Edirnekapı'da, öbürü Karagümrük'de iki ayrı Resmî Tekkesi gösterileğeldiğinden, bu Resmî veya Resmî kolu mes'alesi günümüze kadar birçok tedâhül ve karışıklıklara sebep olmuş ve Mecmua-i Tekâyâ'daki

Edirnekapısı Resmî Tekkesi'nin Ayşe Hâtun Dergâhı olduğu açık olarak belirtilmemiştir. Müller-Wiener'de, bu dergâh yanlış olarak birbirine yakın iki ayrı yerde "Cuma Tekkesi" ve "Ayşe Hâtun Tekkesi mezarlığı" şeklinde gösterilmektedir.

Sarmaşık'da sayılan üç tekkenin vaktiyle hudutları içinde bulunduğu Keçeci Piri Mahallesi'nden başka hemen yakında bir de Keçeci Karabaş Mahallesi olduğu da hatırdâ tutulmalıdır.

K. 75 numaralı yazmadan Ayşe Hâtun Tekkesi'nin meşâyih silsilesi tâkip edilecek olursa, eski esâmî listelerinde, tekkelerin, çoğu zaman yapılageldiği gibi, şeyh-i hâzırın ismiyle anılmasından doğan karışıklıklar önlenebilir. Böylece, iki Resmî Tekkesi'nin birden zuhuru ile ilk bakışta, mükerrer sanılması tehlikesi de geçiştirilmiş olacaktır. Her ikisi de Kaadiriyye'nin Resmî kolundan olan Kabakulak ve Ayşe Hâtun Tekkeleri, çeşitli tekke listelerinde isimlendirildikleri şekilde aşağıda ayrı-ayrı gösterilmişlerdir.

Tekke Esâmî

Listesi	Kabakulak (Alime Hâtun) Tekkesi
TEKAYA	Karagümrük'de Kabakulak Tekkesi / Şeyh-i hâzır: Hakkı Efendi / Yevm-i mahsus: Çarşamba / Kaadiri Ayşe Hâtun (Cuma) Tekkesi Edirnekapısı'nda Resmî Tekkesi / Kaadiri / Arsa hâlinde / Yevm-i mahsus: Cuma
HAAVC	Karagümrük kurbinde Resmî Şeyh Süleyman Tekkesi Keçeciler kurbinde Resmî Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi
DOMTAH	Karagümrük'de Kabakulak Mahallesi'nde Kaadiriyye'den Şeyh Resmî Efendi Tekkesi şeyhi Süleyman Efendi Sarmaşık Mahallesi'nde Kaadiriyye'den Şeyh Sa'id Efendi Tekkesi şeyhi Es-seyyid Abdülkaadir Efendi
AVBKT	Kaadiriyye'den Şeyh Resmî Tekkesi der Karagümrük el-meşhur be-Tekke-i Kabakulak; yevm: Çarşamba Kaadiriyye'den Resmî Tekkesi der kurb-i Bâb-ı Edirne; yevm: Cuma

(6) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, Hadikatü'l-Cevâmî, İst. 1281, C.I, sf. 135 Sarmaşık Mescidi maddesi ve sf. 136 Sarmaşık Câmii Tekkesi maddesi; ayrıca karş. Bilgin Turnalı, İstanbul Kültür ve San'at Ansiklopedisi, Tercüman Gazetesi yay., İst. 1983, C.III, sf. 1393-1396 Cuma Tekkesi maddesi.

(7) Tahsin Öz, İstanbul Câmileri, Ank. 1962, C.I., sf. 119 ve dipnot: 275 Sarmaşık Mescidi maddesi.

(8) Ö. Lütfi Barkan - E. Hakkı Ayverdi, İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri, İst. 1970, sf. 425.

(9) W. Müller-Wiener, Bildlexikon Zur Topographie Istanbul, Tübingen 1977, sf. 290.

Kabakulak nâm-ı diğer Alime Hâtûn Tekkesi ile Ayşe Hâtûn-Cuma Tekkesi arasındaki yakın ilgiye gelince; Kabakulak Tekkesi'nin bâniyesi olan tanınmış kadıllardan Mestçi-zâde Osman Efendi'nin kızı Alime Hâtûn (vef. H. 1237)'un kocası Mustafa Ahî Efendi (vef. H. 1208), Kabakulak Tekkesi'nin izâfe edildiği şeyh olup, aynı zamanda Ayşe Hâtûn Tekkesi'nin şeyhi idi. Bu zâtın annesi Ayşe Hâtûn da, Sarmaşık'daki Cuma Tekkesi'nin bâniyesidir. Mustafa Ahî Efendi'nin Magosa'ya nefyedilerek orada vefât ettiği merhum C.S. Revnakoğlu tarafından belirtilmektedir (CSR, Dosya Nu. 117).

K. 75 numaralı yazmada Ayşe Hâtûn Tekkesi'nin meşâyih silsilesi şöyle verilmiştir:

"Edirnekapısı civârında Sarmaşık'da Kaadiriyye'den Şeyh Seyyid Resmî Efendi Tekkesi Şeyhleri.

- Bânî Es-şeyh Es-seyyid Mustafa Resmî Ahi Efendi El-Kaadîrî ibn-i Eş-şeyh Es-seyyid Mehmed Efendi. Halife-i Şeyh Mustafa Kerimî. Târih-i rihlet: 1208.
- Eş-şeyh Es-seyyid Mehmed Sa'îd Efendi ibn-i Eş-şeyh Es-seyyid Mehmed Efendi. Vefât: Gurre-i Muharrem 1226.
- Eş-şeyh Es-seyyid Abdülkaadir Efendi ibn-i Şeyh Mehmed Sa'îd Efendi. Fevt: 1277 (78?).
- Berber Eş-şeyh Mehmed Hâkî Efendi El-Kaadîrî. Fevt: 128?."

Silsiledeki son şeyh, Dr. K. Kreiser ve Ş. Akbatu tercümelerinde yoktur.

İstanbul Vakıflar Baş Müdürlüğü nezdindeki R. 1341 târihli Tekke Defteri'nde (1341, Nu. 232) "İstanbul'da Keçeci Pîri Mahallesi'nde Ayşe Hâtûn Tekkesi, Şeyh-i hâzırı: İsmâil Hakkı Efendi" şeklinde gösterilmiştir.

Yine Vakıflar Baş Müdürlüğü nezdindeki Hayrat Sicil Defterleri'nde (HSD, Sıra Nu. 2096) "Keçeci Pîri Mahallesi'nde Ayşe Hâtûn Tekkesi" olarak kayıtlıdır. (BROWN, sf. 474 - dipnot: 6 ve sf. 476) da ise iki Resmî Tekkesi arasındaki açık münâsebet kestirilmiş değildir.

22 Haziran 1974 ve 11 Eylül 1980 târihlerindeki tesbitlerimizde, Neyzenler Sokağı üzerindeki 14 (eskiden 10) kapı numaralı, tek katlı, gecekondumsu evin alçak bahçe duvarına yerleştirilmiş ve yeşil boya ile boyanarak yazıları hemen-hemen okunamaz hâle getirilmiş bir kitâbe görülmüştür. Mahalleli bu kitâbenin oturduğu altı çinko kaplı niş içerisinde mum yakmakta ve "Şerâfeddin Baba" adındaki mevhum bir yatıra saygı göstermektedir. Yanan mumların büsbütün kararttığı bu küçük kitâbenin ilk iki satırında seçilebilen ibâre şudur:

"Hazret-i Şeyh Muhyiddin Es-seyyid Abdül-

kaadir-i Geylânî"

"Zâviye-i Ayşe Hâtûn vâlide-i Şeyh Seyyid Mustafa Ahî El-Kaadîrî"

Ketebeyi gösteren üçüncü satır hem yarı-yarıya duvara gömülü ve hem de çok kararmış olduğundan iyi okunamamaktadır:

"Seyyid Şemseddin El-Kaadîrî Şeyh-i Zâviye-i mezkûre, 1305 (?)"

14 numaralı tek katlı evde oturanlar, Vakıflar'a kira ödediklerini beyan etmişlerdir. R. 1326 doğumlu Ümmü Şaban adındaki kirâcı hanımdan alınan bilgilere göre, bu ev, 1947'lerde tekke arsası üzerine yapılmış ve Vakıflar tarafından sonradan kirâyâ bağlanmıştır. Ondan önceki yıllarda, iki katlı, ahşap ve harap bir binâ olan dergâhın içinde bir müddetten beri kimsenin oturmadığı ve bu yüzden tahtalarının yakacak odun ihtiyâcını karşılamak üzere bâzı kişilerce sökülüp götürüldüğü ifâde edilmektedir.

Anlatılanlara göre, bu insafsız talan sona ermek üzere iken, tekkenin kapısını korumak maksadı ile, mahallenin bekçisi bu kapıyı sırtlamış ve semt karakoluna götürmüştür. Ümmü Şaban, son şeyhin âilesinden kimseyi tanımamakta ve 1947'lerden önceki yıllarda, dergâhın içinde bâzı kirâcılarının oturmakta olduğunu duyduğunu belirtmektedir.

Meyva ağaçları ve çiçeklerle süslü olan bahçe oldukça bakımlıdır. Bahçenin tam ortasında bir kısmı kırık ve yerde yatan birkaç mezar taşından meydana gelen bir hazîre mevcuttur. Görülebilen taşlar aşağıda sıra ile kaydedilmiştir.

Bir ağacın dibinde, eski bir demir parmaklık içindeki serpuşlu taş:

"Eş-şeyh Es-seyyid Mehmed El-Bağdâdî El-Kaadîrî — 1199"

Diğer taşlar:

"Eş-şeyh Mustafa Efendi'nin rûhiçün El-Fâtiha — 1183"

"Eş-şeyh Mehmed Sa'îd Efendi'nin kerimesi... — 1220"

"Eş-şeyh Es-seyyid Mehmed Sa'îd Efendi merhûmun halilesi merhume Şerîfe Fâtıma Hanım rûhiçün El-Fâtiha — 1247"

"Eş-şeyh Mehmed Sa'îd Efendi rûhiçün El-Fâtiha — 1226" (Yerde yatıyor).

Eve çok bitişik ve arkası çevrili olduğu için rahat okunamıyan, istifli, 1317 târihli bir kadın taşı.

Ayşe Hâtûn nâm-ı diğer Resmî Tekkesi'nden günümüze kalanlar ana hatlarıyla bunlardan ibârettir. Yukarıdaki taşların, K. 75 numaralı yazmada verilen meşâyih silsilesi, usûl-fürû' münâsebetleri ve ahz-ı inâbet noktaları bakımından karşılaştırılması faydalı olacaktır.

Bayrampaşa Tekkesi ve Sebili (Vakıflar Genel
Müdürlüğü Arşivinden)

II - BÂDEMLİ (= MÜNİR BABA, KÖMÜRCÜ BABA, DÂMÂD-ZADE FEYZULLAH EFENDİ, CA'FER-ÂBÂD) TEKKESİ / HALIÇ SÜTLÜCESİ'NDE

Başlıkta görülen birçok nâm-ı diğerlerin varlığı gerçekten şaşırtıcıdır. Ancak, oldukça uzun bir târih devresi içinde muhtelif istihâleler geçirmiş, değişik adlarla anılmış ve yeri, işlenen yanlışlıklar yüzünden bir topoğrafya bilmesesine dönmüş münderis bir tekke için, bu vaziyet sürpriz sayılmamalıdır.

Bâdemli veya son devirdeki ismiyle Münir Baba Tekkesi, Mektupçu Osman Nuri (Ergin) Bey'in düzenlediği 1934 târihli İstanbul Belediyesi Şehir Rehberi'nin 17 numaralı paftası gözönünde tutularak, Salaş Sokağı'na paralel olarak uzanan Şeker-kuyusu Sokağı üzerinde, eski kapı numarası 7 olan binâda idi. Dergâhın arsası üzerinde bugün Cemâl Artüz İlkokulu yer almaktadır. Mevki yüksektir ve Sütlice'nin üzerindeki Bâdemli (veya Bâdemlik) tepesindedir.

Değişik adlandırmalar için çözüm, mutlaka Sütlice'nin târihi topoğrafyasından geçmektedir. Haliç'in Haliç olduğu devirlerde bu küçük semt, suyu ve havası pek lâtif, dar kıyı şeridinde sâhil-hânelerle, hemen yükselmeye başlayan yamaçlarında da tepelere kadar ağaçlıklar içindeki konaklarla dolu, şirin ve câzip bir yerd. Sütlice isminin nereden geldiği, bu ismin hâlis süt veya Keltler ile ilgisi üzerindeki tartışmalar, Midhat Sertoğlu, İhtifâlcî Ziyâ Bey ve Evliyâ Çelebi tarafından derlenmiştir.

Evliyâ Çelebi'nin mevzuumuzu yakından alâ-kadar eden "Ca'fer-âbâd" ismi hakkında, Seyyâhat-nâmesi'nin muhtelif sayfalarında verdiği bilgiler şöyle hulâsa edilebilir:

"Bu kasaba Kağıthâne Boğazı ağzında vâki olduğundan hâneleri leb-i deryâdan tâ Ca'fer-âbâd rağ'ma çıkılincaya kadar birbiri üzerine binâ olunmuş, Haliç'e ve Eyyûb'a nâzır bağı-bağçeli kâşânelerdir."

(Rağ) kelimesi dağ eteği veya çayırılık, çimenlik ma'nâlarına gelmektedir.

"... tekkelerinin en kadimi (Ca'fer-âbâd. Tekkesi) dir ki bânisi Süleyman Hân hüddamlarından ve erbâb-ı tabi'atdan Ca'fer nâmında bir zâtdır. Binâ şehrin mürtefi bir zemini üzere vâki olmuş gûna-gûn ağaçlarla müzeyyen, müteaddid sofalar, matbahlar ile müzeyyen bir Ca'fer-âbâd'dır. Süleyman Hân bu tekyenin deryâya nâzır bir köşesinde sâkin olup teferrüç ederken..."(10).

Dikkat edilecek olursa, Çelebi'den aktarılan satırlarda sözü edilen tekke, bir teferrüç yâni bir gezinti ve mesire yeridir. Bilindiği gibi, eski metinlerde rastlanan "tekye" kelimesi bâzan bir teferrüçgâh, bâzan pehlivanlar ve okçular gibi bir spor klübü ve hattâ bâzan da bir cüzzamlılar (= miskinler) evi gibi sosyal dayanışma sağlayan bir hayır müessesesine işâret edebilir.

Evliyâ Çelebi ile ilgili bir araştırmada, teferrüçgâh mes'elesi hiç ka'le alınmadan, Ca'fer-âbâd'ın ilk kuruluşundan beri bir tarikat tekkesi olduğu yanlış düşüncesi ile fikir yürütülmekte ve hattâ Bâbü's-saade Ağası Mahmûd Ağa'nın binâ ettiği Sütlice Câmii Ca'fer-âbâd Tekkesi sayılmaktadır. Üstelik, Evliyâ Çelebi'nin eski yazı ile basılmış kitabından değil, Zuhuri Danışman'ın neşrettiği, birçok tercüme yanlışları ve atlamalarla dolu yeni Seyyâhat-nâme'den istifâde edilmiştir(11).

M. Sertoğlu, Ca'fer-âbâd Tekkesi'nden eser kalmadığını, bunun yerinde günümüzde Hasırî-zâde Sa'dî Dergâhı'nın mevcut olduğunu ileri sürmektedir(12). Buna yakın bir iddia da Mir'at-ı İstanbul yazarı tarafından serdedilmiş idi:

"... Hasırî-zâde Şeyh El-hâc Mustafa İzzî Efendi Hazretleri kayınpederlerinin vefâtında Sütlice'ye nakil ile bir hâne isticâr edip biraz zaman ikamet ve ba'dehû mezkur hâneyi ve ittisâlinde bulunan Ca'fer-âbâd Tekkesi ta'bir olunan teferrüç mahallini mukataa-i zemîn ile iştirâ ve temellük ederek 1199 târihinde bir zâviye binâ..."(13).

İbrâhim Hakkı Konyalı "Mimâr Koca Sinan'ın Eserleri" adlı kitabında şöyle demektedir:

"Kanûni'nin Kapı Ağalarından Mahmud Ağa henüz Çavuş-başı iken Pâdişah'ın çok sevdiği Ca'fer-âbâd Tekkesi'nin hemen altına câmii ni yaptırmıştı"(14).

Adı geçen câmii'nin kapısının üstündeki, Hasırî-zâde Tekkesi şeyhi Mehmed Elif Efendi'nin ta'lîk hattı ile mahkuk kitâbede belirtildiği gibi, H. 945 yılında yaptırılmış olan bu ma'bed Hasırî-zâde Tekkesi'ne çok yakındır. Tezkiretü'l-Ebniyye'de "Çavuşbaşı Câmii" adı ile yer alır. M. Sertoğlu yukarıda temâs edilen makalesinde bu iki ismi iki ayrı câmî sayarak mes'eleyi büsbütün karışık bir hâle getirmiştir.

Merhum İ. Fâzıl Ayanoglu da Ca'fer-âbâd Tekkesi'nin bir teferrüç yeri olduğunu hiç dikkate almayarak hatâyâ düşmüştür. Üstelik, Ok Meydanı'nın hudûdu ile ilgili fermanlardaki bâzı muğlak atıflara dayanarak Ca'fer nâmındaki zâtın Yavuz

(10) Evliyâ Çelebi, Seyyâhat-nâme, İst. 1314, C.I., sf. 409-411 Sütlicü Kasabası maddesi.

(11) Yüksel Yoldaş, İstanbul Mimârisi İçin Kaynak Olarak Evliyâ Çelebi Seyyâhat-nâmesi, İ.T.Ü. Mim. Fak. Doktora Tezi, İst. 1977, sf. 226.

(12) Midhat Sertoğlu, Sütlice ve Üç Hattat Mezarı, Hayat Tarih Mecmuası, İst. Mart 1977, sf. 13-17.

(13) Kolağası Mehmed Râif, Mir'at-ı İstanbul, İst. 1314, sf. 562.

(14) İ. Hakkı Konyalı, Mimâr Koca Sinan'ın Eserleri, İst. 1950, sf. 57-60.

Sultan Selim devrinde idam edilen Tevkiî Ca'fer Çelebi olduğunu iddia etmektedir(15).

Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi'nde "mürtefi" bir yerde olduğu belirtilen Ca'fer-âbâd Tekkesi'nin sonradan Bâdemli Tekkesi'ne inkılâp etmiş olduğunu kabul ediyor ki, ileride detayları ile açıklanacağı gibi bu mantıklı bir neticedir(16).

M. Bahâ Tanman, Midhat Sertoğlu'nun mezkûr makalesine dayanarak, yanlış imlâ ile *Cağferabad Tekkesi*'nin bulunduğu yere Hasrî-zâde Tekkesi'nin binâ edilmiş olduğunu ileri sürmektedir. Bu iddî'da hiçbir eski metin kale alınmadığı gibi, makale sâhibinin dayandığı yegâne dergâh listesi, kendi ifâdesince "en doğru olması gereken kaynak olan *"Mecmua-i Tekâyâ"*dır. Ayrıca, bu risâlenin kendisinden değil, İstanbul Ansiklopedisi tarafından neşredilen yeni Türkçe tercümesinden faydalanılmış ve oradaki bütün baskı hatâları farkına varılmadan aynen makaleye geçirilmiştir(17).

Evliyâ Çelebi'nin başka bir pasajının da yanlışlarla dolu olduğunu burada belirtmek zorundayız:

"... İstanbul'da ilk tarikat şeyhi Habîb-i Karamânî Hazretleri'dir. Merhum olduğu zaman Eyyüb Sultan mukabilindeki Sütlüce nâm kasabada Ca'fer-âbâd Tekyesi kurbinde defnolunmuştur. Zamân-ı hayatlarında yetmiş bin müride mâlik idiler. Yerine Şeyh Üveysî Hazretleri halife olmuştur ki tekyesi Kocamustafapaşa Tekyesi'dir. Bu tekye kadîmdir..."(18).

Gerçekte, İstanbul'da H. 933 târihinde vefât edip Sütlüce'ye defnolunan Halvetî şeyhi Habîb-i Karamânî değil, onun halifesi Cemâleddin İshakî Karamânî'dir. Cemâl Halife ismiyle de anılır. Bakıyye-i izâmî sonradan Fındıkzâde'deki Koruk Tekkesi'ne nakledilmiştir. Türbesi, Kapıağası Mahmûd Ağa (= Çavuşbaşı) Câmîi'nin hemen yakınındadır.

Halvetî ulularından Habîb-i Karamânî Hazretleri H. 902'de Amasya'da vefât ederek oraya defnedilmiştir. O da H. 862'de Bakû'da göçen Seyyid Yahyâ Celâleddin-i Şîrvânî'nin halifesi idi.

Seyyid Yahyâ, Halvetiyye içinde Pîr Serâceddin Ömer-i Halvetî (vef. H. 800 - Herat)'den sonra pîr'i sâni mertebesinde bulunuyordu. Kendisi aynı zamanda bütün Halvetiyye kollarınca büyük saygı gösterilen "Vird-i Settar"ın da müellifidir.

Çelebi, Seyyâhat-nâmesi'nin başka bir sayfasında, Yavuz Sultan Selim'in nedimlerinden Acem asıllı şâir Habîbî hakkında da şunları söylemektedir:

"Ziyâretgâh-ı Sultan-i Şu'arâ Habîbî - Kendisi Acem'dir. Şâh Selm-i Evvel'in nüdemâsındandır. Hakka ki pâkize eş'arı vardır. Bu Sütlüce'de Ca'fer-âbâd Tekyesi'nde medfundur. Ca'ferî mezhebinde

olduğundan Ca'fer-âbâd Tekyesi'nde defnolunmayı vasiyet etti deyü müşârinileyhe bâzı isnâdatda bulunan oldu."

Bütün bu pasajlarla Ca'fer-âbâd denilen teferüç mahallinin, eski metinlerdeki topoğrafik referanslarını göstermeye çalıştık. Mevzuu derlemek için bir de Sütlüce'deki Hasan-âbâd Tekkesi'nden yâni ikinci bir gezinti yerinden söz açmak gerekiyor.

Evliyâ Çelebi: "*Tekye-i Hasan-âbâd - Sultan Murâd-ı Râbi'* asrında *Unkapanı'nın iç yüzünde mün'im ve mâldâr olan (Perviz Ağa) nın kölesi Hasan binâ ettiğinden zurefây-ı İstanbul bu tekkeye (Niznam-âbâd Tekyesi) derler. Niznam lâfzı İslâv lisânında (bilmem) demektir. Sâhibü'l-hayrâtı hayatta olmakla her ay başında ehl-i teferrüce salâ edip hânende ve sâzendelerle ziyâfetler keşide eder."*

İhtifâlcî Ziyâ Bey'in bu mevzuda verdiği bilgiler de aynı paraleldedir(19).

M. Sertoğlu anılan makalesinde delilsiz ve tartışmasız, Hasan-âbâd Tekkesi'nin yeri olarak Sütlüce'nin tepesindeki Bâdemlik mevkiini göstermektedir.

Yukarıda sözü edilen, Evliyâ Çelebi ile ilgili doktora çalışmasında yine delilsiz ve tartışmasız, Hasan-âbâd Tekkesi'nin eski yerinin Sütlüce'de, Elifî Efendi Sokağı'nda Kaysûnî-zâde Mescidi'nin üst tarafında bulunduğunu bildirmik ve hattâ tekkeden arta kalan bâzı mezarlardan bahsetmektedir ki, bu gayrı ilmi mütâlaada Hasan-âbâd'ın bir teferrüç mahalli olduğu gözönüne bile alınmamıştır.

Bu iki eski teferrüç mahallinde, ne taraflarda olduğu kesinlikte tesbit edilemiyen Hasan-âbâd bir yana bırakılırsa, Ca'fer-âbâd için söylenenleri kısa ibâreler şeklinde tekrarlamakta fayda vardır:

"Deniz kenarından, yüksekçe bir yerde olan Ca'fer-âbâd'a çıkıluncaya kadar..."

"Kasabanın yüksek bir zemini üzerinde bulunan, ağaçlıklı bir yerde..."

"Cemâleddin İshak-ı Karamânî Hazretleri Ca'fer-âbâd'ın yakınına defnolunmuştur."

"Kapıağası Mahmud Ağa, câmîini Ca'fer-âbâd'ın hemen altına yaptırmıştı."

"Hasrî-zâde Şeyh Mustafa İzzî Efendi, hânesinin bitişiğinde bulunan Ca'fer-âbâd nâm te-

(15) İ. Fâzıl Ayanoglu, Tahrir Edilen Eski Eserler Serisi, Vakıflar Dergisi, Ank. 1970, S.IX, sf. 263-264 Ca'fer-âbâd Tekkesi maddesi.

(16) Reşad Ekrem Koçu, Ca'fer-âbâd Tekkesi, İstanbul Ansiklopedisi, İst. 1963, C.VI, sf. 3331.

(17) M. Bahâ Tanman, Hasrî-zâde Tekkesi, I. Univ. Ed. Fak. San'at Târîhi Yıllığı, İst. 1976-77, S.VII, sf. 107-142.

(18) Evliyâ Çelebi, a.g.e., sf. 390.

(19) İhtifâlcî M. Ziyâ, İstanbul ve Boğazlıç, İst. 1928, C.II, sf. 226-228 Sütlüce Kasabası maddesi.

ferrüç mahallini satın alarak..."

"Yavuz Sultan Selim'in nedimlerinden Acem asıllı şâir Habîbî, Ca'fer-âbâd'da medfündür. Ca'feri mezhebinde olduğundan oraya gömülmeyle vasiyet etti diye aleyhinde bâzı isnâdlarda bulunanlar oldu."

Bütün bunlardan çıkarılabilecek en mantıklı netice, bugüne kadar Ca'fer-âbâd'ın yerinin, "körlerin fili ta'rifî" gibi ta'yinine çalışılmış olduğudur.

Ca'fer-âbâd denilen gezinti ve mesire yeri, Evliyâ'ya göre Kanûnî devrinde tesis edilen bir teferrüçgâh olup, Sütlice kasabasının tepelerinden başlayarak ağaçlıklı setler şeklinde aşağılara, Mahmûd Ağa Câmîi ile Hasırî-zâde Tekkesi'nin yakınlarına kadar iniyordu. Sonradan bu gezinti yerinin parça parça satılmış olduğunun bir delili, Şeyh Mustafa İzzî Efendi'nin temellük ettiği kısımdır. Biz, Hasırî-zâde'nin mesirenin tamâmını değil, ancak mücâvir bir sahâsını satın aldığını kabul ediyoruz. Esâsen, tâ Sütlice tepelerinde bulunan bir teferrüç mahallinin adı geçen şeyh tarafından bütünüyle satın alınmasının bahis mevzuu olamayacağı apaçıktır.

Acem asıllı şâir Habîbî'nin defni dolayısıyla bulunulan isnadlardan da anlaşılacağı gibi, Ca'fer-âbâd, içki içilen ve eğlenilen bir mesire yeri olarak Bektâşî havalı bir mevki idi. Nitekim, İhtifâlcî M. Ziyâ Bey, İstanbul ve Boğaziçi adlı eserinde bu dönüşmeyi gayet açık olarak şöyle ifâde etmektedir:

"Elyevm tarikat-ı alîyye-i Bektâşîyye dergâhı olan Ca'fer-âbâd Tekkesi'ni Kanûnî Sultan Süleyman Hân'ın hüddâmından Ca'fer nâmında bir zât yaptırmıştır. Bu tekke kasabanın mürtefi bir yerinde kâin olduğundan fevkalâde nezâreti vardır."(20).

Hadîka'da, temâs edilen dönüşmenin ilgi çekici hikâyesi bütün açıklığı ile yer almaktadır:

"... asr-ı Sultan Osman Hân'ı Sâlis'de iki def'a Şeyhülislâm olup ve def'a-i sâniyesinde cülûs-ı Sultan Mustafa Hân-ı Sâlis vukû' bulan Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi'nin mahall-i mezbûrda bir zâviyesi vardır. Müşârünileyh 1175 Cemâziülevvelisi evâhîrinde rihlet etmekte salât-ı cenâzeleri Eyyûb Câmîi'nde ba'de'l-edâ zâviye-i mezbûre hazîresinde defnolunmuştur. Müşârünileyh'in isim ve şöhreti olan Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi evvelki meşihatlerine târih düşmüştür. Pederleri Şeyhülislâm Ebu'l-hayr Efendi'nin tafsil-i hâli Şeyh Murad Efendi Tekyesi sırasında beyân olundu. Zâviye-i mezbûreyi Anadolu pâyesi eshâbından hafidleri Ârif Efendi Bektâşîyye'den bir herife vermeye 1241 Zilhiccesinde nefyolunan Bektâşîler ile herif-i mezbûr dahi nefyolunup tekeye dahi hedmolunmuştur."(21).

Ahmed Râsim'in Osmanlı Târihi'nde, Vak'a-i Hayrîyye sırasında vukû bulan Bektâşî ta'kîbi ve bâzı tekkelerin bu arada Sütlice Bektâşî Tekkesi'nin yıktırılması şöyle hikâye edilmektedir:

"... neticede altmış seneden evvel binâ edilen Bektâşî Tekkeleri'nin kadîm itibâr olunarak derûnlarına tarih-i sâire ricâlinden türbedarlar nasbına ve altmış seneden muahhar olanların hedmine, babalar ile mürîdânın (tashih-i i'tikad ettirilmek üzere) Hâdim, Birgi ve Kayseriyye gibi mecmâ'î ulemâ olan şehirlere nefy'lerine karar verildi. Ma'hazâ melâhideden addedilen (Kıncı), İstanbul Ağası-zâde (Ahmed) ve (Sâlih) Babalar idâm olundular. Rumelihisarı'ndaki Şehidlik, Öküz Limanı, Karaağaç, Yedikule, Sütlice, Eyyûb, Üsküdar, Merdivenköy, Çamlıca Dergâhları yıktırıldı. İçindekiler Darb-hâne mahbesine atıldı..."(22).

Ca'fer-âbâd teferrüç mahallinin yüksekçe bir yerinde, Şeyhülislâm Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi'nin binâ ettiği ve daha sonra kendisinin torunu Ârif Efendi tarafından, Nakşî meşrepli Ayvansarâyî'nin deyişine göre "Bektâşîyye'den bir herife" verilen zâviyenin hazîresi günümüzde Sütlice Salaş Sokağı'nda 11 numaralı evin karşısında durmaktadır.

6.9.1975 târihindeki tesbitimizde, sözü edilen yerde, önünde parmaklıklı bir penceresi olan, takriben 2,5 m.lik bir duvar gerisinde birkaç mezar taşını barındıran küçük bir hazîre görülmüştür. Bu hazîrenin içerisinde Şeyhülislâm Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi'nin H. 1175 târihli silindirik mezar taşı mevcuttur(23). 1934 Belediye Şehir Rehberi'nin 17 Nu.lı paftasının yardımı ile ta'kîb edilebileceği gibi, Salaş Sokağı, Sütlice'den Bâdemli tepesine doğru yükselen bir sokaktır. 11 numaralı evde oturan emekli inşaat kalfası Mehmed Aybet (doğ. 1322) 1965 yıllarında Dâmâd-zâde hazîresinin duvarlarını kendisinin ta'mir ettirdiğini ifâde etmiştir. Bu zâtdan ve yakındaki Tâlib Paşa Sokağı Nu. 3'de oturan canlı hayvan tâciri Şâkir Karuç (doğ. 1332)'dan öğrenildiğine göre, tepedeki yeni Bâdemlik Câmîi 1955 yılında eski bir Ermeni konağının arsası üzerine yapılmıştır. Mehmed Aybet'in evinin hemen arkasında, Salaş Sokağı'na paralel olarak yokuş yukarı çıkan Şeker Kuyusu Sokağı üzerinde, Sütlice Bektâşî Tekkesi'nin son istihâlesini teşkil eden Münîr Baba Dergâhı'nın yerindeki Cemâl Artüz İlkokulu mevcuttur.

(20) İhtifâlcî M. Ziyâ, a.g.e., aynı yer.

(21) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., sf. 303-306 Sütlice Câmîi maddesi.

(22) Ahmed Râsim, Osmanlı Târihi, İst. 1328-30, C.IV, sf. 1830-33, H. 1241 Zilhiccesinde Yeniçeri ve Bektâşîlerin tenkili.

(23) Mehmed Süreyyâ, a.g.e., İst. 1315, C.IV, sf. 36 Dâmâd-zâde Feyzullah Efendi maddesi.

(24) Süheyl Ünver, İstanbul'un Mutlu Askerleri ve Şehid Olanlar, Ank. 1976, sf. 21-22 Kömürcü Evliyası.

Şeker Kuyusu ve Salaş Sokaklarının arasında bir yerde, önce bileziği kaybolan ve sonra içi dolan meşhûr Şeker Kuyusu durmakta imiş. O civarda şimdi yıkılmış bulunan birçok Ermeni konaklarından da söz açılmaktadır.

İfâde edildiğine göre, Cemâl Artüz İlkokulu 27.12.1969 târihinde tedrisâta açılmıştır. Bâdemlik veya Tâlib Paşa İlkokulu adları teklif edildiği halde zamânın İlköğretim Müdürü Nihad Bey'in hocasının adı verilmiştir.

Salaş ve Şeker Kuyusu Sokaklarını birleştiren arsamsı aralıkta, çevre halkının Kömürcü Baba veya Kömürcü Evliyâsı adını verdiği Şeyyîd Ali Babanın H. 1231 târihli taşı durmaktadır. Sütlüce Bektâşî Tekkesi'nin bâzen Kömürcü Baba Tekkesi diye de anıldığı unutulmamalıdır.

Süheyl Ünver "*İstanbul'un Mutlu Askerleri*" adlı kitabında, Bektâşî menâkıbına geçen ve nî'me'l-ceyş'den addedilen cihâd-erleri meyânında (Kadıköylü merhûm Tâl'at Bey'den naklen) Sütlüce Kömürcü Evliyâsını da saymaktadır. Nî'me'l-ceyş'den bir zâtın H. 1231 târihli bir mezar taşının bulunması düşündürücüdür. Ancak, S. Ünver az ileride şöyle bir açıklama yapmaktadır:

"Bunların çoğu İstanbul'un civârında bâzi tepelerde gösterilerek oralara mütegalibeler tarafından yapılacak tecâvüzlere mâni olunmuştur. İsimlerine makam ve mezarlar yapılmıştır." (24).

Kömürcü Baba'nın mezarına yakın bir evin dibinde de H. 1158 târihli Münevver Hâtûn'a âit bir mezar taşına rastlanmıştır. Bu ev, Mehmed Aybet'in evinin arka tarafında olup hâlen metrûktur.

Sütlüce Bektâşî Tekkesi'nin son istihâlesini teşkil eden Münîr Baba Tekkesi'ne H. 1307 târihli Mecmua-i Tekâyâ adlı risâlede (bkz. TEKÂYÂ), mu'tâd olduğu şekilde Nakşî kisvesi altında rastlanır:

"Bâdemli Tekkesi / Sütlüce'de / Nakşî / Şeyh-i hâzır: Münîr Efendi / Yevm-i mahsûsu: Perşembe."

Merhum C.S. Revnakoğlu tarafından derlenen bilgilere göre, Münîr Baba Karagümrüklü'dür. Talebeliğinde Karagümrük civârındaki Nureddin-i Cerrâhi Tekkesi şeyhi Abdülaziz Efendi'den arâkiyye giymiştir. Bu Cerrâhi Asitânesi'nin son şeyhi Fahreddin Efendi'ye de Bektâşîyye'den nasîbi Münîr Baba vermiştir (CSR, Dosya Nu. 19).

Münîr Baba'nın iki meşhûr rehberi vardı. Birincisi Durmuş Hüseyin Baba, diğeri de Şâir Mih-râbî Baba'dır.

Münîr Baba başlangıçta Yedikule Bektâşî Tekkesi babası idi. Buradan sonra Eğrikapı dışında, Savaklar'da ve bostanlar arasındaki bir konağı kirâ ile tutarak tekke hâline koymuştu. En sonunda 1303 yılında Bâdemli tepesindeki büyük "*Fodlacı-başı Konağı*"nı satın alarak bir Bektâşî Tekkesi hâline

soktu ve hayâtının sonuna kadar orada kaldı. Dergâh-ı şerîf 11 odalı idi. Münîr Baba ayrıca tekke etrâfındaki 6 parça ev ve arsa ile Telgrafçı Nazîf Bey'e âit olan hâneyi de satın alarak müstemilâtını tevsi' etmiştir. Baba, bahçe duvarlarını dahi yaptırarak tekkeyi mükemmel bir hâle getirmişti. Binâ 1940 yıllarında Baba'nın veresi tarafından satılmış ve tekke yıktırılmıştır. Kömürcü Baba'nın mezarı, dergâhın cümle kapısının sağ tarafına düşüyordu.

Münîr Baba çok edib ve kâmil bir zât idi. Münîrî mahlası ile şiirleri vardır. 80 yaşında iken göçmüştür. Çok sigara-rakı içmesine ve yaşlı olmasına rağmen hâfızası yerinde, gayet zarif ve nüktedân bir zât idi. Mekteb-i Tibbiyye'de de okumuştur. Mühendis Mehmed Râif Paşa'nın oğludur.

Münîr Baba'nın oğlu Hüseyin Ulvî Derer Ankara'da bulunuyordu. Kızı merhume Saadet Hanım Sarıyer'de otururdu. Üstâd Revnakoğlu'nun Tarla-başî'nde oturan Rauf Alpin ismindeki bir zâtdan aldığı bilgilere göre, Münîr Baba'nın oğlu Muhib Bey Ankara'da bir bankanın müdürü idi. Kızı Saadet Hanım'ın oğlunun da adı Münîr'dir. Münîr Bey bu bilgilerin derlendiği 1950 yıllarında Galata'da lâboratuvar sâhibi imiş. Münîr Baba kendi tekkesinde medfûn değildir. Tekkesine yakın Feyzullah Efendi Mezarlığı'ndaki, Bektâşî ulularından Feyzî Baba'nın koynuna gömülmüştür.

Yine Revnakoğlu'na göre, H. 1241 Zilhicce-si'ndeki Bektâşî bozgununda topa tutularak behâvâ edilen Sütlüce veya daha eski ismi ile Ca'fer-âbâd Tekkesi'nde, bu Feyzî Baba ve civârında gömülü Kömürcü Ali Baba post-nişnlik etmişlerdir.

Oldukça uzun bir târih devresi içinde muhtelif istihâleler geçirmiş ve değişik adlarla anılmış bulunan bu münderis tekkenin bir topoğrafya bilmesesine dönmüş yeri, böylece kesinlikle tesbit edilmiş olmaktadır.

III - CANFEDÂ (= KOYUN BABA) TEKKESİ / GALATA'DA ESKİ YAĞKAPANI CÂMİİ ARKASINDA, KOYUN BABA (DEDE) TÜRBESİNDE

İncelenebilen dergâh esâmî listelerinin hiçbirinde rastlanamayan bu tekkenin varlığını, merhûm C.S. Revnakoğlu'nun arşivinde mevcut bir dosyadan öğreniyoruz (CSR, Dosya Nu. 113). Bahis mevzuu Koyun Baba (Dede), Mesih (Eski) Ali Paşa Câmîi civârında, Hırka-i Şerîf'de yol ortasında hâlen mezarı duran Koyun Baba'dan başka bir zâtdır. Süheyl Ünver, Galata'da hangi zamandan gel-

(25) Süheyl Ünver, a.g.e., sf. 74-75.

(26) M. Hâlid Bayrı, İstanbul Folkloru, İst. 1972, 2 nci baskı, sf. 152-153.

diği bilinemiyen, Kürekçi Kapısı içindeki bu ikinci Koyun Dede'den bahsederken:

"... sonra kabri meyhâne içine rastladı diye işiten II. Sultan Abdülhamîd burasını kamu-laştırmış derler, ammâ Kadıköylü Tâl'at Bey aradığı hâlde bulamamıştır" demektedir(25).

M. Hâlid Bayrı İstanbul'daki ziyâret yerlerini sayarken, yaramaz çocukları uslandırması ile meş-hûr Koyun Dede'ye ninesiyle birlikte bir meyhâne içinden geçerek gittiğini hikâyeye ederse de burası-nın tam adresini vermez(26). İhtifâlcî M. Ziyâ Bey Galata'da Arab Câmii civârında bâzı incelemeler yaparken, anılan Canfedâ Tekkesi'nin bir hayli ara-mış, birçok kişiye başvurduktan sonra bu tekke-nin Yağkapanı Câmii nâmiyle da ma'ruf olduğunu öğrenmiştir:

"Yağkapanı Câmii civârında kâin harâb, kâr-gir bir binâ içerisinde, küçük bir türbe derununda bir zât mevcuttur.... medfûn olan zât Koyun Dede nâmiyle ma'rûfdur. Sandukası kârgir ve üzeri kireç sivaldır... baş ucuna müsâdif duvardaki mermer kitâbede Koyun Dede'nin mezarı meçhûl.... kal-muş iken Zından Ağası Mustafa Ağa tarafından keşf ve ihyâ edildiği muharrerdir... Canfedâ Tekkesi'nin Yağkapanı Câmii nâmiyle da yâdedildiği-ne ve İbrâhim Paşa'nın Canfedâ Tekkesi'ne defno-lunduğunda Hadîkatü'l-Cevâmî ile Hadîkatü'l-Vüzerâ'nın ittîfak etmelerine nazaran burada med-fun.... olan zâtın İbrâhim Paşa olması ağleb-i ihti-mâldir."(27).

Yağkapanı'nda Mahtum (mühürlenmiş, kilit-lenmiş ma'nâsına) Meydanı, Arab Kayyum, Fer-meneciler ve Dikişçi Sokaklarının çevirdiği adada mevcut Makbûl İbrâhim Paşa nâm-ı diğer Eski Yağkapanı Câmii ile Hadîka'da aynı sayfada bulu-nan ve 1958 yılında yıktırılan Sadrâzam Kara Mus-tafa Paşa binâsı Karaköy nâm-ı diğer Yağkapanı Câmii birbirine karıştırılmamalıdır(28). Kanunî'nin meşhûr Sadrâzamı Makbûl İbrâhim Paşa'ya âit olan birinci câmî, Tahsin Öz'e göre II. Sultan Mahmûd zamânında ihyâ edilmiş ise de yanmış ve 1332'de altında müteaddit dükkânlar olmak üzere fevkaanî, duvarları kârgir ve çatısı ahşab olarak yeniden yapılmıştır(29). Minâresi de ahşaptır. Hadîkatü'l-Cevâmî, Sicill-i Osmânî(30), Hadîkatü'l-Vüzerâ(31) ve Nâzım Poroy(32) Kanunî'nin H. 942'de idâm ettirdiği Makbûl İbrâhim Paşa ile I. Sultan Ahmed'in H. 1023'de idâm ettirdiği Nasuh Paşa'nın gömüldükleri yerler hakkında mü-tenâkız bilgiler veriyorlar.

Bilhassa Hadîka'daki "Câmî-i İbrâhim Paşa der kurb-i Kumkapu" maddesinde İbrâhim Paşa için "... merkadi Okmeydanı ardında Nasuh Paşa ile bir sofadadır" dendikten sonra, biraz aşağıda "... 942 senesi Galata'da vâkî Canfedâ Tekyesi'n-de galtide-i hâk-i ibret oldu" şeklinde bir ifâde

kullanılmaktadır.

İhtifâlcî M. Ziyâ Bey'in, haklarında "gazab-ı Pâdişahî" ile idâm fermânı alınıp kârı itmâm edilenlerin gömüldükleri yerlerin bâzen meçhul ve ekseriyâ metrûk bırakılmaları sebebiyle, Koyun Baba'nın Makbûl İbrâhim Paşa olduğuna kuvvetle ihtimâl vermesi derhâl reddedilebilecek bir fikir değildir. Bu mes'ele, İstanbul din folkloru bakımından ayrıca incelenmeğe değer.

Koyun Baba'nın, Eski Yağkapanı Câmii arka-sındaki Fermeneciler Sokağı üzerinde yeni yaptırılan şadırvan sırasında 21-23 kapı numaralı Bilgin Hanı içerisinde, bir merdiven altı kapısından geçi-lerek dar, dönemeçli, sekiz basamaklı bir merdi-venle çıkılan tonozlu bir mekândaki makamını, Arab Kayyum Sokağı Nu. 25'de iş yeri bulunan İnebolulu hayırsever Osman Azmi Karavelioğlu ile hanın ve Bilginol Boyaları'nın sâhibi Hüsnü Bilgin'-in yardımlarıyla bulup inceliyebildik.

Adı geçen han 1950'li yıllarda yapılmıştır. Yerin mülkiyeti daha evvelden beri Hüsnü Bilgin'in babası Çayelili Dursun Ali Kaptan'a âit imiş. İstan-bul Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü Harita Şubesi'nin 2.9.1938 târihinde 3263 sayı ile Emlâk Şubesi Müdürlüğü'ne yazdığı bir yazıda:

"..... ilişik 1/500 mikyaslı şehir kroki kopya-sında sarı boya ile gösterilen yer sâhibi bağı dilek-çesi ile müracaat ederek arsası içerisinde bulunan Koyun Baba Türbesi'ni, şeklini muhafaza etmek üzere ta'mîrine izin verilmesini ve türbe üzerindeki zından kendisine satılarak türbe üzerine inşaat ya-pılmasına izin verilmesini istemiştir. Türbe'nin Belediye ile alâkası yoktur. Eğer Husûsî İdâre'nin bu türbe ile alâkası var ise dilek hakkında mukte-zâsının ifâsını ricâ ederim." denilmektedir.

Dursun Ali Kaptan 1939 yılında vefât etmiş ve bundan sonra 1952 yılının Kasım ayında hanın inşaat ruhsatı alınarak temelleri ikmâl olunmuştur.

Bilginol Boyaları firması Koyun Baba Maka-mı'nı tertemiz ve bakımlı tutmakta ve ziyâretlere de mâni olmamaktadır. Ancak O.A. Karavelioğlu'nun belirttiği gibi, eskiden yatırı bilhassa Arnavut-lar çok ziyâret ederken bugün hemen-hemen unu-tulmuş gibidir.

(27) İhtifâlcî M. Ziyâ, a.g.e., İst. 1336, C.I, sf. 423-424 ve sf. 506; ayrıca bkz. Semavî Eyice, Galata ve Kule-si, İst. 1969, sf. 26.

(28) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., sf. 28-29 Câmî-i İbrâhim Paşa der kurb-i Kumkapu maddesi; C.II, sf. 39 Yağkapanı Câmii maddesi.

(29) Tahsin Öz, a.g.e., Ank. 1965, C.II, sf. 22-23 Eski Yağkapanı Câmii.

(30) Mehmed Süreyyâ, a.g.e., İst. 1308, C.I, sf. 93-94 İbrâhim Paşa; C.IV, sf. 556 Nasuh Paşa.

(31) Osman-zâde Tâib Ahmed, Hadîkatü'l-Vüzerâ maa-zevl, Frelburg 1969, tıpkı basım, sf. 24-26 İbrâhim Paşa; sf. 59-61 Nasuh Paşa.

(32) Nâzım Poroy, İstanbul'da Gömülü Paşalar, İst. 1947, sf. 9-10 İbrâhim Paşa; sf. 28 Nasuh Paşa.

Koyun Baba'nın, dar, tonozlu mekânın içinde, girişe göre sağda, çimentodan yapılan ve 80 sm. kadar yüksek bir set üzerinde, genişliği tamamen kaplıyan ahşab bir sandukası vardır. Sanduka ve set yeşil renkte muşamba ile kaplıdır. Üzerinde dört tâne havlu, baş ve ayak uçlarında birer piriç şamdan mevcuttur. Duvardaki üç levhadan biri rutûbetten hamur hâline geldiği için okunamıyor. Sandukanın baş tarafındaki, evvelce altın varakla kaplı olduğu anlaşılan ahşab çerçevesi süslü yazılı levhadaki ibâre şöyledir:

"Yâ Hazret-i Koyun Dede Sultan"

Üçüncü levha ise yeni bir matbaa baskısıdır.

Koyun Dede Makamı tepeden, tel kafesli ve demir parmaklıklı bir menfezden çok zayıf bir ışık almaktadır. Bu menfezin altında duvara mevzû biri kare diğeri dikdörtgen şeklinde iki taş kitâbe vardır. Kare şeklindeki H. 1198 târihli kitâbede "Mâ-şâ-Allah" ile başlayan bir dua yazılıdır. Altta ki dikdörtgen kitâbe ise yeşile boyalı olup yedi satırlıdır. H. 1197 senesinde Zından Ağalığı ile me'mûr olan Harputlu Es-seyyid Mustafa Ağa'nın Koyun Dede Sultan'ın merkad-i saadetini müceddeden ihyâ ve imâr ettiğini belirtmektedir.

İhtifâlcı M. Ziyâ Bey'in satırlarında, Canfedâ Tekkesi'ndeki âyinin Eski Yağkapanı Câmii derûnunda icrâ edildiğine dâir muğlak bir atıf varsa da, merhûm Revnakoğlu'nun notları yardımıyla, meşihatın Koyun Baba Türbesi'ne vaz'edildiği yolunda bir neticeye varıyoruz. Yine de bu mes'elenin ayrıca araştırılması gerekir.

Revnakoğlu, Beşiktaş-Ortaköy arasındaki Yahyâ Efendi Dergâhı haziresinde, mihrâb önünden kiblenin sağına giden ayrı kısmın en sonunda ve duvar dibinde, geniş parmaklık içinde, başında müjgânlı Nakşî tâcı olan bir şeyh mezarı tesbit etmiştir:

"Koyun Baba Dergâhı şeyhi Seyyid İbrâhim Halil Ziyâeddin Efendi'nin ruhuna el-Fâtîha".

Revnakoğlu, bu dergâha Canfedâ Tekkesi denilmesinin sebebi olarak, onun, Karagümrük'te Nüreddin-i Cerrâhî Tekkesi yanında bir câmii olan meşhûr Kethüdâ Canfedâ Kadın tarafından tesis edilmiş bulunmasını herhangi bir delile dayanmadan ileri sürer. Bu noktada, Fındıklı'da Canfedâ Baba nâmında bir zâta atfedilen bir başka eski tekkenin varlığını da belirtmek gerekir kanaatindeyiz.

IV - CÜNDİ HURREM TEKKESİ / ALTIMERMER'DE

Cündî Hurrem Tekkesi, Altımermer'de Şehremini Çukurbostanı'nın cenup taraflarında idi. Şu ana kadar yerinin kesinlikle bulunması için yaptığımız araştırma maalesef takribî bir ta'yinden öte-

ye gidememiştir. Bu sebeple, arta kalmış bir haziresi veya birkaç mezar taşı var ise, İstanbul'da misallerine sıkça rastlandığı gibi, böyle şeyleri gizlemekte çok ustalaşmış bâzı fuzûlî şâgillerin gecekondumsu evleri, bilhassa yetiştirilen sık ağaçları ve geçit vermez çitleri ile meraklı gözlerden saklandığı tahmin edilebilir.

Eldeki çeşitli dergâh listelerinde Cündî Hurrem Tekkesi'ne şu şekilde rastlanır:

- ASMD : "Altımermer'de Cündî Hurrem Zâviyesi"
- DOMTAH : "Altımermer'de Cündî Hurrem Tekkesi / Şeyh-i hâzırı: Hüseyin Efendi / Halvetî"
- AVBKT, 1256 : "Cündî Hurrem Tekkesi der kurb-i Altımermer / Rifâî / Yevm-i mahsûsu: Pazartesi"
- TEKÂYÂ : "Altımermer'de Cündî Hurrem Tekkesi / Rifâî / Yevm-i mahsûsu: Pazartesi (Şeyh adı kayıtlı değildir)"
- 1341 : "Altımermer nezdinde Hurrem Bey Tekkesi / Şeyh-i hâzırı: Safvet Efendi niyâbetiyle sagîr Abdülkaadir Efendi / Vakfiyesi mukayyed değildir"

Görüldüğü gibi, dergâh Halvetiyye'den iken sonradan Rifâiyye'ye geçmiştir.

Tekkenin yerini tesbit edebilmek için yapılan araştırma sırasında elde mevcut ipucu, Süheyl Ünver'in (İstanbul'un Mutlu Askerleri) adlı kitabında yazılı olan şu kısa not idi:

"Cündî Hurrem - Altımermer'de Altınkaşık Hamamı mukabilinde, Fâtih merhûmun hademesinden Cündî Hurrem ve yanında mahallin vâkıfları medfûndur."

Aynı kitapta İstanbul'daki türbelerin listesi verilirken bu meyanda "Hurrem Bey Türbesi der nezd-i Altımermer" denilmektedir⁽³³⁾.

Bu açıklamaya rağmen, Ekrem Hakkı Ayverdi'nin (Fâtih Devri Mimârîsi) adlı eserinde Cündî Hurrem Bey'in ismine rastlanamamıştır. H. 953 târihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde, Hurrem Bey 171 numaralı mahallede karşımıza çıkıyor⁽³⁴⁾:

"Mahalle-i Mescid-i Muslihiddin Kâtib-i Bevvâbîn - Vakfiye Nu. 2230 - Vakf-ı mescid-i mezbur (Kâtib Muslihiddin'in mescidine Hadikatü'l-Cevâmî'de Uzuncaova Mescidi der kurb-i Altımermer adıyla tesâdüf edilir. C.I., sf. 30.)

Vakfiye Nu. 2231 - Vakf-ı Hurrem Beğ bin Abdullâhü's-Sennân.... ve menzil-i mezburun mahsûlünden muhavvata içinde bir zâviye

(33) Süheyl Ünver, a.g.e., sf. 22, 30 ve 138.

(34) Ö. Lutfi Barkan - E. Hakkı Ayverdi, a.g.e., sf. 379.

binâ olunub cüzler anda tilâvet oluna. Hâliyâ mütevellî Süleyman'dır."

Böylece, Cüdf Hurrem Tekkesi'nin Kâtib Muslihiddin nâm-ı diğer Uzuncaova Mescidi Mahallesi hudutları içerisinde, Altımermer yakınında ve münderis Altınkaşık Hamamı mukabilinde olduğu bilgi kırıntıları şeklinde derlenebilmektedir. E.H. Ayverdi'nin 1958 yılında neşrettiği (19 ncu Asırda İstanbul Haritası)'nın E-3 numaralı paftası, Mühendis Necib Bey'in R. 1334 târihli İstanbul Haritası ve İstanbul Belediyesi'ne âit 1934 târihli İstanbul Şehir Rehberi'nin 11 numaralı paftası bir arada incelendiği takdirde şu neticelere varılır:

Mahalle, günümüzde kısmen 55 numaralı Dâvudpaşa Mahallesi hudutları içerisinde kalmıştır(35). Kocamustafapaşa Caddesi boyunca garp istikametinde ilerlerken Kuru Şebil Sokağı'ndan şimâle dönülüp eski Altımermer yeni Hekimoğlu-alipaşa Caddesi istikametinde bir müddet yürüyünce sağda eskiden adı Külhan Sokağı, 1934 Rehberi'nde Hattat Halim Sokağı(36) ve şimdi Koca Yusuf Sokağı olan bir sokağa girilir. Bu sokağın sapış istikametine göre sağındaki 67 numaralı gecekondu ve çevresindekiler tarafından yutulan mescid, Uzuncaova Mescidi'dir. Koca Yusuf Sokağı Nu. 51'de oturan, merhûm hattat Halim Efendi'nin oğlu Opr. Dr. Şahâbeddin Özyazıcı, 3.7.1982 târihindeki son tesbitimizde, kaybolmuş bulunan bu mescidin minâresini hatırladığını ifâde etmiş ve sokağın diğer bir eski adının da Arablar Sokağı olduğunu belirtmiştir. Gerçekten, 63 kapı numaralı gecekondu bahçesinde sık ağaçlar arasında hazîreden arta kalan bir-iki taş durmaktadır. Dr. Ş. Özyazıcı bize yardım için semtin bütün yaşlıları ile görüştüğü halde maalesef Altınkaşık Hamamı'nın yeri hakkında bir açıklık getirememiştir.

S. Ünver tarafından Cüdf Hurrem Tekkesi'nin karşısında olduğu belirtilen Altınkaşık Hamamı hakkında ne Neş'et Köseoğlu'nun "*İstanbul Hamamları*" adlı makalesinde(37) ve ne de Süheyl Ünver'in "*İstanbul'da Yedinci Tepe - Hamamlarına dâir bâzı notlar*" başlıklı makalesinde(38) bir bilgiye rastlanamamaktadır. Bu hamam listeler dışında kalan apayrı bir hamam mıdır? Yâhut ilgili makalelerdeki listelerde mevcut bulunan, mahalli meşkûk hamamlardan bir tânesinin nâm-ı diğeri midir? Bugün bu soruların cevâbını açıkça verebilmek imkânından mahrumuz.

Bu hamam hakkında 7.12.1973 târihinde yaptığımız bir araştırma sırasında, İstanbul Hamamları müdekkiki Şinâsi Akbatu bizi 53 numaralı Cerrahpaşa Mahallesi'nin eski muhtarı Celâleddin Çalpala ile tanıştırmıştı. Bu görüşme sırasında, o târihten on yıl kadar evvel 1963'lerde C. Çalpala'nın rahmetli annesinin rehberliğinde Altınkaşık Hamamı'nın külhan bakiyesi ve Altınkaşık Hazretleri'ne

âdiyeti muhtemel bir taşın varlığının tesbit edildiği meydana çıkmıştı. Haritaya dikkat edilirse, eski Külhan Sokağı'nın iç-içe iki çıkmaz sokak hâlinde cenup istikametine doğru kıvrım yaptığı görülecektir. Külhan bakiyesi ve mezar taşı sokağın cenuba doğru döndüğü yerdeki evlerin arasında imiş. Aradan geçen yirmi sene zarfında bu yerler tamâmen yeni yapılarla örüldüğü için, Dr. Ş. Özyazıcı'nın bütün yardımlarına rağmen bunları bulabilmek ve bu izden yürüyerek Cüdf Hurrem Tekkesi'nin eskiden işgal ettiği yeri kesinlikle tesbit edebilmek mümkün olamamıştır.

V - ÇADIRCI TEKKEİ / EYÜB-OTAKÇILAR'DA ABDURRAHMAN ŞEREF BEY CADDESİ ÜZERİNDE

Bu dergâhın adına elde mevcut hiçbir tekke esâmî listesinde rastlamıyoruz. Merhûm C.S. Revnakoğlu'nun arşivindeki, elden geçirilen bir dosya (CSR, Dosya Nu. 149) içerisinde çıkan bir el yazması vesikada "*hâzâ salavât-ı Haydâri*" başlığı altında son derecede câhil, acemice ve imlâ yanlışları ile dolu ve çok kötü bir hat ile kaleme alınmış 1301 târihli bir yazının alt tarafında "*Çadircı Şeyhi*" dendikten sonra şöyle bir mühür basılmış bulunmaktadır:

"Es-seyyid Şeyh Tahsin Sıdkî"

Metin son derecede Alevî bir havadadır.

Böyle bir tekkenin varlığını öğrendikten sonra, 1976 yılında ilk iş olarak Eyüb'de o târihte hayatta bulunan eski dergâh mensublarına sualler sormaya başladık.

Eyüb-İslâmbey Bedevî Tekkesi son şeyhi Hâfız İbrâhim Efendi'nin oğlu merhûm muallim İsmâil Hakkı Kırmızıtaçlı, Çadircı Dergâhı hakkında bildiklerini şöyle ifâde etmişlerdi:

"Çadircı Dergâhı'nın nâm-ı diğeri bilmiyorum. Hulefâsından şu anda ismini hatırlayamadığım bir zât ile Baba Haydar'daki Selâmî Efendi Tekkesi'nde tanışmıştım. Dergâhın Kaadiriyye'ye mensub olduğundan hemen-hemen emin bulunmaktayım. Otakçılar'dan Akarçeşme'ye inen Abdurrahman Şeref Bey Caddesi (eskiden Otakçılar Caddesi) üzerinde, yokuş başında solda bir çeşme vardır(39). Münderis Otakçılar Hamamı'nın muka-

(35) Karş. Münir Aktepe, 17 nci Asra Ait İstanbul Kazâsı Avârız Defteri, İstanbul Enstitüsü Dergisi, İst. 1957, S.III, sf. 131 ve dipnot: 60.

(36) Karş. İbnülemin M.K. İnal, Son Hattatlar, İst. 1970, 2 nci baskı, sf. 105-107 Halim Efendi.

(37) Neş'et Köseoğlu, İstanbul Hamamları, T.T.O.K. Bülteni, İst. Eylül 1952, S.128, sf. 3-8.

(38) Süheyl Ünver, İstanbul Yedinci Tepe Hamamlarına Dâir Bâzı Notlar, Vakıflar Dergisi, Ank. 1942, S.II, sf. 245-251.

(39) İ. Hilmi Tanışık, İstanbul Çeşmeleri, İst. 1943, C.I, sf. 188 Mühendis Ali Bey Çeşmesi.

bilindeki bu çeşmeyi geçince sağda, çeşmenin çaprazında Çadırcı Dergâhı nâmındaki tekke mevcut idi. Çok eskiden yok olmuş. Arsa hâlinde iken orada bir-iki mezar taşı gördüğümü hatırlıyorum. Yıkılmış bulunan hamamın enkazını da görmüş-tüm. Tekke hamama yakın, aynı sıra üzerinde ve biraz daha aşağıda idi. Dergâhın karşı tarafındaki set üzerinde kâin ahşab, tek katlı Ferruh Dede Türbesi'nin yanındaki, bir zemin üzerine üç katlı ahşab evde Yüzü Yamalı Nûrî Hoca nâmında bir zât otururdu. Nûrî Hoca ilm-i cifr sâhibi olup, şifâ niyetine okur ve gaibden haber verirdi. Kendisinin bir kızı vardı. Ferruh Dede Türbesi'ne meşihat vaz'edildiğine dâir bir ma'lûmatım yok."

Otakçılar-Sultan Osman Dergâhı son şeyhi, Askerî Matbaa'dan emekli Nâzım Besen'den 18.12.1976 günü alınan bilgilere göre, tekkenin yerine sonradan yapılan bahçeli bir barakada oturan Ali Fotin adındaki bir adamın şeyhlikle ilgisi olmayıp Vakıflar'ın kirâcısı imiş. Ali Fotin'den evvel orada iki zenci otururlarmış. Temel hâlinde uzayan bir kalıntı için eski tevhîd-hânedir denilirmiş. N. Besen'in bu tekke hakkındaki son sözleri de şunlardır:

"Kaadirîyye'ye mensûb denildiğini de hatırlıyorum. Orada hiç mezar taşı görmedim. Âyin yapılmazdı. Herhalde çok eskiden yıkılmış olacak."

Vakıflar'ın bahçeli baraka olarak kirâyaya verdiği eski tekke mahallinin (Eyüb-Nişancı Mustafa Paşa Mahallesi, Abdurrahman Şeref Bey Caddesi, Nu. 101) kirâcısı, Eyüb'de uzun yıllar çocuklara bisiklet kirâliyerek geçinip Hayri Baba diye anılan merhûm Hayri Salkım ile 11.12.1976 günü yapılan görüşmede alınan bilgiler şunlardır:

"Ferruh Dede'nin karşımızdaki türbesinin yanında, kârgir zemin üzerine ahşab üç katlı evde zamânın meşhur bakıcılarından Yüzü Yamalı Nûrî Hoca oturmuş. Ben kendisini görmedim, anlatırlar. Benden evvelki kirâcı Ali Fotin adında birisi idi. Vakıflar'a borçlu olarak öldü. Ben geldikten sonra çevreye bir duvar çektim. Barakaya elektrik getirttim, bir de ceviz ağacı diktim. Çadırcı Dergâhı'nın ismini Ali Fotin'den duymuştum. Otuz yıl kadar önceleri burada bir zenci kadın oturmakta imiş. A. Fotin bâzı kimseleri burada yatır olduğuna inandırmış olacak ki ölümünden sonra da ziyârete gelenler oldu. Karım Hacer Salkım'ın vefâtından sonra ben yalnız kaldım. İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Emlâk Müdürlüğü İkinci Kısım Kirâlama Bürosu'ndan bana yapılan son tebligat 15 Kasım 1976 târihli ve Dosya Nu. K.H. 8/10-20771 sayılıdır. Tebligatta şöyle denilmektedir:

İdâreye âit 125.- TL. bedelli bahçeli baraka 28.2.1977 târihinden itibaren 350.- TL. aylık kirâ takdiri ile 1.3.1977 târihinden itibaren yeni bedelli anlaşma tanzimine bir hafta içerisinde yanaşılması takdirde kirâ bedelinin takdiri için tesbit

da'vâsı açılacağı tebliğ olunur."

Tekkelerin kapatıldığı R. 1341 yılında Evkaf tarafından tanzim ettirilen dergâh esâmî listesinde, Eyüb'de Takkeci Mahallesi'nde, şeyh-i hâzırı Seyyid Mehmed bin Seyyid Abdüssamed olan bir Burhan Dede Tekkesi'ne rastlanmaktadır. Bu hususu kendisinden soruşturduğumuz, Eyüb-Bülbülde-resi Hâkî Efendi Tekkesi son şeyhi Nazmî Ceylân-oglu yine 1976 senesinde bize şunları söylemişti:

"Burhan Dede Tekkesi diye bir tekke bilmiyorum. Yalnız andığınız şeyh ismi bende bâzı sisli hâtralar uyandırıyor. Ferruh Dede Türbesi'nin ittisâlindeki ahşab bir evin bir odasında zikir yapıldı. Hatırladığıma göre bu evde Rıfâiyye'ye mensûb, ak Arab, esmer, orta boylu, tıknazca, şerbetli bir zât otururdu. Bana akrep, yılan v.s. tutmak için me'zûniyyet vermişti."

Hazfedilmiş bulunan Takkeci Mahallesi'nin ismini aldığı Arakiyeci (Ca'fer) Câmîi Sokağı Nu. 3'de oturur, eskiden ticâretle iştigal eden, Hazret-i Hâlid bin Zeyd Ebu Eyyûb El-Ensârî türbedarlarından Hâlid Efendi'nin kızından torunu Nûreddin Türkay da 26.6.1976 târihinde, Ferruh Dede Türbesi'nin yanındaki evde bir şeyhin oturmuş olduğunu ve bunun oğlunun sonradan aklını kaçırdığını bize bildirmiştir. Ferruh Dede'ye mahallen yanlış olarak Ferah veya Ferhad Baba denildiğini de burada belirtelim.

Bütün bunlardan çıkan netice, yerini kesinlikle ta'yin ettiğimiz Çadırcı Dergâhı'nın karşı sırasındaki set üzerinde kâin tek katlı, üç pencere, ahşab, bakımlı bir türbesi olan Ferruh Dede'nin ittisâlindeki bir evde vaktiyle oturmuş bulunan Arab asıllı bir şeyhin bu evin bir odasında muhtemelen Rıfâiyye zikri yaptırdığı ve tâliblerine akrep-yılan v.s. tutmak için me'zûniyyet verdiğidir. Bu zâtın Yüzü Yamalı Nûrî Hoca'nın üç katlı evinde mi veya türbenin üst tarafındaki bir başka evde mi oturduğu ayrıca incelenmeğe değer. Mezkûr Burhan Dede Tekkesi şu andaki kanaatimize göre bize bir hâne-tekke olarak gözüküyor.

Ferruh Dede mevzuunu kapatmadan önce, bu zâtın, yokuşun daha altındaki bir türbede yatan ve Hazret-i Hâlid bin Zeyd'in sakası olduğu kabul edilen Edhem Hazretleri'nin kardeşi olarak tanındığını belirtmek gerekir.

Eldeki esâmî listelerinde adına rastlayamadığımız Çadırcı Tekkesi'ne gelince, bu dergâhın Otakçılar'da ismi bilinen başka bir tekke ile nâm-ı diğer münâsebetinin araştırılması lâzım geliyor. Listelerde vaktiyle Otakçılar'da Çayırbaşı'nda mevcut olup isminde çadır ile ilgili bir kelimenin yer aldığı ve çeşitli tarikat değişikliklerinden sonra H. 1307 sıralarında Kaadirîyye'den olan bir dergâh vardır. 1934 târihli İstanbul Belediyesi Şehir Rehberi'nin 9 numaralı paftası açıldığı takdirde, Otakçılar

civârında Paşmakçı Çayırı Caddesi ile Çelebi Çayırı Sokağı'na rastlanır. Meşhur Paşmakçı Çayırı'nın evvelce Çadırcı Tekkesi'nin hemen yakınlarından başlayıp Edirnekapı mezarlığına ve Münzevi'ye doğru uzandığı anlaşılıyor. Bundan başka, kolan kelimesi de "salıncak ipi" ve "çadır kenarına diki-len enli ve kalın şerit" ma'nâlarına gelir. Bu bilgilerin ışığında, Bandırmalı-zâde'nin Mecmua-i Tekyâ'a'sında yer alan bir dergâhın ismini ve mevkiini aşağıda gösterelim:

"Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi / Otakçılar'da Çayırbaşı nâm mahalde / Tarîki: Kaadirî / Şeyh-i hâzırî: Nûri Efendi / Yeum-i mahsûsu: Cumartesi"

Bursalı Mehmed Tâhir'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde⁽⁴⁰⁾ şâire Sırrî Râhile Hanım'ın H. 1294 târihinde irtihâl ederek Edirnekapusu hâricinde Otakçılar Mahallesi'ndeki Kaadirî Dergâhı'na defnolunduğu kayıtlıdır.

Evliyâ Çelebi Seyyahat-nâmesi'nde⁽⁴¹⁾ Otakçı'lardan bahsederken "dört câmiî, onyedî mescidî, altı tekyesi vardır" dediği halde maalesef dergâhların bir listesini vermemiştir. Biz, Otakçılar çevresinde Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi'nden başka bir Kaadirî dergâhı bilmiyoruz. Bu bakımdan Çadırcı Tekkesi'nin, Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi'nin son istihâlesi olabileceğini kayd-ı ihtiyatla kabul ettiğimizi belirtmek isteriz. Hattâ, C.S. Revnakoğlu'nun Galata Mevlevî-hânese nezdindeki arşivinde mevcut dosyalardan birinde (CSR, Dosya Nu. 179/B) rastlanan bir notun bu kanaatimizi cerhetmediği fikrindeyiz. Merhum Revnakoğlu, Fâtih-Nişancı Bülbülcüzâde Tekkesi şeyhi Abdülhalîm Zikrî Efendi'nin (vef. 1 Mart 1318-R.) halifelerini sayarken şu isimleri de vermektedir:

"1) Şeyh Hasan Efendi — Otakçılar Caddesi'nde Çadırcı Zâviyesi'nin ilk şeyhidir.

2) Şeyh Emin Efendi — Çadırcı Hasan Efendi'nin oğludur. Babasının vefâtından sonra aynı tekkede post-nişin oldu."

Bu notta, Muallim Nâci'nin Sünbüle'sinden naklen, Abdülhalîm Efendi'nin Meşâyih-i Kaadirîyye'den olduğu da belirtilmektedir.

Oldukça geç bir devirde faaliyete geçtiği anlaşılan Çadırcı Tekkesi'nin Hasan Efendi tarafından uyandırılmış daha eski bir dergâh olabileceği ihtimâlîne karşı kuvvetli bir delil ileri sürülemez. Herhalde bu mevzuun ayrıca ve derinliğine araştırılması gerekir.

Kolanca Şeyh Emin Efendi Tekkesi'ne eldeki bâzî esâmî listelerinde şu şekilde rastlanır:

- ASMD : "Otakçılar'da Çayırbaşı'nda Kolanlı Şeyh Mehmed Efendi Tekkesi"
- AVBKT, 1256 : Mükerrer olarak

"1- Şeyh Emin Efendi Tekkesi der Paşmakçı Çayırı / Sa'dî / Şalı / Arsadır.

2- Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi der Otakçılar der Çayırbaşı / Halvetî / Cuma / Arsadır."

— DVBMT : "Kolanlı Emin Efendi Tekkesi / Edirnekapı hârici / Cerrâhî"

— KEPECİ : "Edirnekapı hâricinde tarikat-ı Cerrâhiyye'den Kolanlı Emin Efendi Tekkesi / Post-nişin Mustafa Efendi bin Es-seyyid İsmâil, Âsitâneli, doğ. H. 1233 / Mahdumu İsmâil Aziz Efendi, Âsitâneli, doğ. H. 1274."

— K. 75 : Edirnekapusu hâricinde Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi Şeyhleri (Bu başlığın altı boş bırakılıp meşâyih'in isimleri yazılmamıştır.)"

Dr. Klaus Kreiser'in, yukarıdaki manüskrinin aslını görmeden, başka bir kimsenin tercüme ettiği metni 1980 yılında Freiburg'da "Zâkir Şükri Efendi" ismiyle alelacele bir makale şeklinde bastırırken birçok yanlışlar yaptığına yukarıda temâs etmiştik. Bu sayısız hatâların bir tânesine ayırbasımın 32'nci sayfasında rastlıyoruz. Burada "Edirnekapusu hâricinde Kolanlı Şeyh Emin Efendi Tekkesi Şeyhleri" denildikten sonra manüskrinin aslında olmiyan bir not ilâve edilmiştir:

"Emin Baba, Bektâşiyye'den."

Bektâşiyye'den Emin Baba Tekkesi, Edirnekapısı hâricinde Savaklar-Eğrikapı'ya doğru inen caddenin hemen sol başındaki Vâlide Sultan nâm-ı diğer Emin Baba veya Kuyubaşı Nakşi (Bektâşi) Tekkesi'dir ki, mevzuumuz olan dergâh ile uzak-tan-yakından bir alâkası yoktur.

VI - ÇAKIR DEDE (= ATTAR-ZÂDE; KARAABALI; KARA BÂLÎ) TEKKESİ / DOLMABAĞÇE'DE

Şimdi mevcut olmiyan bu tekkeyi ve çevresindeki diğer eserleri, Hadikatü'l-Cevâmî, Mir'at-ı İstanbul, Râşid Târîhi gibi kitaplar ile M. Cevdet Baysun, Behçet Ünsal ve Muzaffer Erdoğan'ın makalelerinden derlenen bilgilerle bir sentez şeklinde sunmak, oldukça karışık olan mevzuu daha derli-toplu ve daha anlaşılabilir bir hâle getirmek için gereklidir kanaatindeyiz.

Önce bugün mevcut Dolmabağçe Câmiî'nin karşı tarafında ve Kabataş'a doğru yer tutmuş olup eskiden Kara Bâlî (= Kara Abalı, Karabalı, Bağçe-i Bâlî-i Siyah) Bahçesi denilen bahçenin çok yakınında birçok eserleri olan Tersâne Emîni

(40) Bursalı Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri, İst. 1333, C.II, sf. 240.

(41) Evliyâ Çelebi, a.g.e., sf. 393.

Hacı Hüseyin Ağa âilesinin kısa bir açıklamasını yapmak uygun olur.

Hacı Hüseyin Ağa, Râşid Târihi'ne göre Kastamonulu, Sicill-i Osmâni müellifine göre de Antalya'dır⁽⁴²⁾. Şimdi İhlamur dediğimiz eski halk mesiresine ve M. Câvid Baysun'un tahminine göre vâdinin Nişantaşı cihetindeki sırtlarına yüzyılımızın başlarında Hacı Hüseyin Bağ'ı denirdi⁽⁴³⁾. Teşâdüfen ele geçmiş birkaç arşiv vesikası ile İhlamur'daki bu meşhür Hacı Hüseyin Bağ'ını kuran zâtın III. Sultan Ahmed devrinde Tersâne Eminliğinde bulunan Hacı Hüseyin Ağa olduğu anlaşılmıştır. Çok zengin bir zât olduğu bilinen Hacı Hüseyin Ağa H. 1127'de Magosa'da idam edilmiştir. Kendisinin idâmından sonra İhlamur'daki bağlar hükümet tarafından müsâdere olunup eytâmına iade edilmemiş ve muhtemelen Pâdişâh Bahçesi olarak muhafaza edilmişti. Oğlu Sipâhiler Ağası Mehmed Emin Ağa, yol kavşağı varyantı için önce 1957'de sonra 1964'de iki kere sökülen ve daha geride yeniden monte edilen H. 1153-54 târihli pek güzel bir sebilin⁽⁴⁴⁾ bânisi olup H. 1156'da vefât etmiş ve sebil içinde ve set üstündeki sandukalı mezara defnedilmiştir⁽⁴⁵⁾. Kendisinin sebilin yakınında bir de sâhil-hânesi vardı. Hacı Hüseyin Ağa'nın kerimesi Hâce Fâtıma Hâtun, Gümüüşsuyu yokuşu ile Dolmabahçe'de ana asfalta paralel Karaabalı Sokağı'nı birleştiren Bağ Odaları Sokağı'ndaki H. 1117'de yaptırılmış Bağ Odaları Mescidi'nin⁽⁴⁶⁾ bânîyesidir. H. 1179'da vefât ederek Üsküdar'a gömülmüştür. Bu Fâtıma Hâtun'un kocası, Süleymâniye müderrisi ve Elmas (Mehmed) Paşa İmâmı diye ma'ruf İbrâhim Efendi olup, kendisi kayınpederinin idâmı hakkında orada burada ileri-geri konuştuğu ithâmı ile H. 1128'de Filibe Kadılığı ile İstanbul'dan sürülmüştür. Bu çiftin oğulları Ahmed Efendi Ayasofya'da müderris olmuştu. Sipâhi Mehmed Emîn Ağa'nın ikinci oğlu Tersâne Emîni ve Vezir Kethüdâsı Hüseyin Ağa (büyükbabasının ismi verilmiştir) H. 1181'de vefât edip babasına âit sebil ve çeşme ile kendi hayrâtı arasındaki hazireye defnolunmuştur.

1814-15 târihli Bostancıbaşı Defteri'nde Kabataş'tan Dolmabahçe'ye doğru uzanan sâhil şerindeki yapılar şöyle sıralanmıştır:

"Sandal-ı Hümâyün kayık-hânesi - Kara Bâlî İskelesi - Mekteb - ve mâ-i lezîz çeşmesi ve sebil - serâpa kahve dükkânları - Piyâdeler kayık-hânesi - Dolmabahçe İskelesi - Emlâk-ı Hümâyün bostan - Beşiktaş Saray-ı Hümâyünü."

Bu girişten sonra mevzuumuza şimdi mevcut olmayan Beşiktaş civârındaki ikinci Süleymâniye Câmiî ile başlamak gerekiyor:

"Bânisi cennet-mekân Sultan Süleymân Hân-ı Gaazi Hazretleri'dir. Câmi-i mezbûrun vezâif-i lâzimesi kendi vakfına mühlakdır. Binâsına mahall-i

mezburda sâkin tarih-i Bektâşiyye'den Kara Abalı Mehmed Baba sebep olmuştur. Pâdişâh-ı müşârün-ileyh Hazretleri birgün ol etrâfı teferrüç esnâsında mezbûr Mehmed Baba bir câmi binâsını ricâ ve iltimâs etmekle câmi-i mezkûr binâ kılınmışdır. Dolmabağçe'de olan servilerin ekserisi Mehmed Baba'nın eseridir. Ve bebay-ı mezbûr....senesinde vefât idüb Dolmabağçe İskelesi'ne karîb mahalde namazgâha muttasıl bostanın verâsında medfundur. Sokaktan dahi kabri görünür. Hâlen bu câmi olan mahal Kara Bâği denmekle meşhûrdur. Mahallesi vardır."⁽⁴⁷⁾.

Bektâşî tarikatine mensub Kara Abalı Mehmed Baba'nın Hadîka tarafından ta'rif edilen kabri Sultan Abdülmecid'in vâlidesi Bezm-i Âlem Vâlide Sultan Hazretleri tarafından Dolmabahçe Câmi-i şerîfi binâ kılınırken etrâfına bir parmaklık çevrilerek korunmuş idi⁽⁴⁸⁾.

Kara Abalı Mehmed Baba kabrinin karşısına ve o sıralarda henüz yapılmamış olan sebilin Kabataş istikametindeki tarafına inşâ edilip şimdi mevcut olmıyan Dolmabahçe Mescidi'ne gelince, "bânisi Çakır Dede nâm sâhibü'l-hayr olub kabri dahi anda" idi⁽⁴⁹⁾. Çakır Dede'nin merkadi kabristanın orta yerinde olup mezar taşında târih yoktu. Mescid başlangıçtan itibâren tahtânî olup geçen yılların tesiriyle harâb olunca III. Sultan Ahmed devrinde Tersâne Eminliği yapan maktul Hüseyin Ağa fevkaanî olarak binâ ve minber vaz'ıyla ihyâ etmiştir. Beşiktaş'ta Neccar-zâde (= Dülger-zâde) Tekkesi şeyhi Hoca Mustafa Rızâeddin Efendi merhumun hulefâsından, zamânının Hoca Attar'ı, Kaasım Paşa Câmi-i Kebîrinin Cuma vâizi olan Şeyh Mustafa Efendi (= Attar-zâde Mustafa Efendi) işbu mescidin tahtında bir tevhd-hâne binâ edip Cuma geceleri ve Salı günleri öğle namâzından sonra Halvetiyye ve Nakşbendiyye usulleri üzere zikr ü tevhd etmekte iken H. 1205 senesinde vefât

(42) Mehmed Süreyyâ, a.g.e., İst. 1311, C.II, sf. 205.

(43) M. Câvid Baysun, Hacı Hüseyin Bağ'ı, İ. Üniv. Ed. Fak. Tarih Dergisi, İst. 1952, S.VII, sf. 69-76; Kastamonu-Antalya karışıklığı için ayrıca bkz. aynı yazı, sf. 70, dipnot: 2.

(44) İzzet Kumbaracılar, İstanbul Sebilleri, İst. 1938, sf. 39.

(45) İ. Fâzıl Ayanoğlu, Vakıflar İdâresince Tanzim Ettirilen Târihi Makbereler, Vakıflar Dergisi, Ank. 1942, S.II, sf. 400-401 Emin Ağa Sebili ve Mezarlığı.

(46) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyi, a.g.e., C.II, sf. 87-88.

(47) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyi, a.g.e., sf. 100-101 Süleymâniye Câmiî der kurb-ı Beşiktaş maddesi.

(48) Kolağası Mehmed Râif, a.g.e., sf. 323-327 Dolmabahçe Mescidi.

(49) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyi, a.g.e., sf. 88-90 Dolmabahçe Mescidi maddesi; ayrıca bkz. Midhat Sertoğlu, Tophâne'den Kabataş'a, Hayat Tarih Mecmuası, İst. Ağustos 1977, S.8, sf. 10-18; Beşiktaş'tan Ortaköy'e, İst. Ekim 1977, S.10, sf. 60-67; Reşad Ekrem Koçu, İstanbul Ansiklopedisi, İst. 1968, C.IX, sf. 4674-75 Dolmabahçe Mescidi, sf. 4681 Dolmabahçe Tekkesi.

ederek zâviyedeki türbeye defnedilmişti.

"Terk etti gitti binikiyüzbeş 'de âlemi"

"Şeyh Mustafa Efendi sefây-ı cinân ile cen-
nete"

1205

Mahdûmu ve kerîmesi de aynı yerde gömül-
müştü.

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü nezdindeki R. 1341 târihli Esâmî-i Tekâyâ Defteri'nde rast-
lanan bir vakfiye hulâsasından, Attar-zâde Şeyh
Mustafa Efendi'nin vefâtından iki yıl kadar sonra
Şeyh Tâhir Efendi isminde bir zât tarafından H.
1207 târihinde mescide yeniden meşihat
vaz'olunduğu anlaşılmaktadır:

"Merhum Çakır Baba tarafından Kara Bâli
Bağçesi nezdinde 1100 târihinden mukaddem bir
mescid-i şerîf binâ ve vakf ve Tersâne Emîni mer-
hum Hacı Hüseyin Ağa tarafından minber vaz' ve
hitâbet ve cihât-ı sâire ta'yin olunarak tanzim olu-
nan H. 1121 târihli vakfiyesi ile te'yid ve tesbit et-
tirmiş iken Şeyh Tâhir Efendi isiminde bir zât
tarafından H. 1207 târihinde mescid-i mezbûrda
meşihat ihdâs ve H. 1224 târihiyle tanzîm ettirdiği
vakfiye ile mescid-i şerîf-i mezkurun âsârını tamâ-
men ifnâ eyleyib nâmına tevhid-hâne ve türbe
vesâire inşâ ve ihdâs eyliyerek teuliyet ve meşihat
ve süknâsını evlâd ve akrabâsına şart ve tahsis
eylemiştir." (1341)

Mezkûr zâviye "mürur-ı zamân ile müşrif-i
harâb oldukta" Sultan II. Mahmûd Hân H. 1254
târihinde dergâhı tecdîd ve ihyâ buyurmuşlardır.
Mir'at'a göre, sonradan yeniden muhtâc-ı ta'mir
hâle girince bu kere pâdişâh tarafından yeniden
binâ ve inşâ olunarak tefrişâtı için de Hazine-i
Hassa-i Şâhâne'den yardım yapılmıştı.

Sipâhi Mehmed Emîn Ağa'nın ikinci oğlu,
Tersâne Emîni ve Vezir Kethüdâsı Hüseyin Ağa,
babasının sebili ittisâlinde bir sıbyan mektebi ve
tek hamam, sebilde de yekpâre bir mermer şa-
dırvan inşâ ettirmiştir. Vefâtı "Hitâm-ı amel
(= H. 1181)" târihinde olup babası ile kendi hay-
ratı arasındaki hazireye defnedilmiştir. Mir'at-ı
İstanbul'un yazıldığı sıralarda mezkûr sıbyan mek-
tebinin hâneye tebdil edildiği anlaşılmaktadır.

Behçet Ünsal'ın makalesindeki eski bir resim-
de, Kabataş seddi üstünde ve Dolmabahçe istika-
metinde bulunan Sâmi Bey Apartmanı'nın yerin-
deki eski Türk evi ve önünde Dolmabahçe Câmiî
karşısında sıralanan mezar taşları ile dolu hazire
apaçık görülmektedir⁽⁵⁰⁾. 1938 yılında Şehircilik
Mühassısı Prost, mezar taşlarını kaldırıp orayı bir
yeşil şerit hâlinde muhafaza etmiş idi. 1957 yılın-
da ise yol hizâsı tutturulurken Kabataş set duvarı
iki defa yıktırılarak bu köşe yok edilmiştir. B. Ün-
sal'a göre, "Gümüşsuyu istikametinden inen yeni
kavşağın sağ tarafı daha beriden geçebilirdi; bu

varyant etüdlü olsa idi o anıtlar da kurtulurdu. Se-
bilin yanında altı dükkân üst katı mekbet-i sıbyan
ve yanı başındaki tekke binâsı ve tümünü saran o
güzelim yeşil köşe Türk İstanbul'un en canlı bir
köşesi idi. Yüksek Kurul'dan nakil kararı çok zor
çıkıyordu idi." Tahsin Öz'e göre ise, "ahşab Dolma-
bahçe Mescidi, kadro hârici olup ev hâline getiril-
miş ve kirâyâ da verilmişti. 1958 yılında ihyâ edil-
mek şartı ile yok edilmiştir."⁽⁵¹⁾

Târih içerisinde kuruluşu, gelişmesi ve mahvo-
luşu muhtelif kaynaklardan böyle derlenebilen
Çakır Dede Tekkesi'nin eldeki çeşitli esâmî liste-
lerindeki kaydı şu şekildedir:

- ASMD : "Dolmabahçe'de Attar Mustafa
Efendi Tekkesi"
- DOMTAH : "1- Dolmabahçe'de Çakır
Baba Tekkesi / Şeyh-i Hâzırı: Es-
yid Abdüşşekûr Efendi / Sünbülî"
"2- Kabataş kurbinde Karabâlî'de
Attar-zâde Tekkesi / Şeyh-i hâzırı:
Şükrullah Efendi / Nakşî"

Halil Rif'at Paşa'nın düğününe çağrılan meşâ-
yihin adlarını gösteren bu listede tekkemizin iki
ayrı isimle ve iki ayrı tarikatla karşımıza çıkması
ilk bakışta bir hayli şaşırtıcıdır. Ancak, başka hiç-
bir esâmî listesinde Attar-zâde Tekkesi ile Çakır
Dede (Baba) Tekkesi bir arada görülmediği için,
bunun bir hatâ eseri olarak kaydedildiğini kabul
etmek gerekir. Hadîka'dan öğrendiğimize göre,
Attar-zâde Şeyh Mustafa Efendi Çakır Dede Mes-
cidi'nin tahtında "bir tevhid-hâne binâ idüb Cuma
geceleri ve. Salı günleri bâ'de'l-zahr usul-i Halvetiyye
ve tarikat-ı aliyye-i Nakşibendiyye üzere zikr ü
tevhid etmekte" imiş. O halde işin başlangıcından
beri dergâhda iki tarikat usulü birden icrâ edilmek-
te idi: Halvetiyye ve Nakşibendiyye (Sünbülüyye
bilindiği gibi Halvetiyye'nin kollarındandır). Adı
geçen listede bilâ davet gelen efendiler mevcut
olduğu için aynı tekkeden iki kişinin de düğüne
gitmesi muhtemeldir. Veyâ deftere çadır-çadır
dâvetlileri yazan kâtib bir hatâ eseri aynı zâtı iki
ayrı şekilde kaydetmiş olabilir.

- HANKAH-NÂME (bkz. Kaynaklar, VIII,
BROWN kısmında) : "Attar Mustafa
Efendi Tekkesi der kurb-i Dolma-
bahçe / Yevm-i mahsûsu: Çarşamba"
- AVBKT, 1256 : "Çakır Dede Tekkesi der
Karabâlî / Nakşibendî / Yevm-i mah-
sûsu: Çarşamba"
- KEPECİ : "Dolmabahçe'de Nakşîyye'-
den Çakır Dede Tekkesi / Post-nişîn:
Ahmed Muhyiddin Efendi bin Şerâ-
feddin, Asitâneli. Doğ. H. 1269"

(50) Behçet Ünsal, İstanbul'un İmârî ve Eski Eser Kaybı,
Türk San'atı Târihi Araştırma ve İncelemeleri,
İs. 1969, II, sf. 56-57 ve dipnot: 125-126.

(51) Tahsin Öz, a.g.e., sf. 21 ve dipnot: 30.

- DVBMT : "*Çakır Dede Tekkesi / Dolmabahçe'de / Nakşî*"
- TEKÂYÂ : "*Çakır Dede (= Kara Abalı) Tekkesi / Dolmabahçe'de / Celvetî / Şeyh-i hâzırı: Ahmed Efendi / Yevm-i mahsûsu: Çarşamba*"

Görüldüğü gibi, dergâhın âyin günleri başlan-
gıçta Cuma ve Salı iken sonradan Çarşamba'ya
dönüştür. Ancak tekkenin târihçesinde Halvetiye
(Sünbülüyye) ve Nakşbendiyye'den başka şimdi
karşımıza bir de Celvetiyye çıkmaktadır. Bu husus
gerçekten şüphe ve tereddüt ile karşılanmalıdır.
H. Kâmil Yılmaz, "*Aziz Mahmûd Hüdâyi*" adlı
kitabında⁽⁵²⁾ Neccar-zâde Hoca Rızâeddin Musta-
fa Efendi'nin ilk nisbet ve hilâfetinin Celvetiyye'-
den olmasına nazaran halifesi Attar-zâde Mustafa
Efendi'nin de Celvetî âdâbı üzere terbiye edilmiş
olabileceğini ileri sürmekte ise de, bu kanaatimizce
çok zor varlabilecek bir hükümdür. Çakır Dede
Dergâhı geriye doğru giden birçok listelerde Halve-
tiyye ve bilhassa Nakşîyye'den gösterilmiş olup
Celvetiyye'ye hiçbir atıfta bulunulmamıştır. Aynı
zamanda eski harfler ile Halvetî ve Celvetî kelime-
lerinin bir ufak noktanın yer değiştirmesi ile ayrı
şekillerde okunabileceğine de dikkat etmek lâzım-
dır. Ve bu yanlışa metinlerde pek sıkça rastlandığı
da bir gerçektir.

- 1341 : "*Vâkıf: Şeyh Mehmed Tâhir Efendi / Dolmabahçe'de Karabâlî nâm mahalde merhûm Çakır Dede Mescid-i şerifinde / Şeyh-i hâzırı: Evlâd-ı vâkıfdan Mehmed Tâhir Efendi / Süknâsı evlâd ve akrabasına tahsis edilmiştir / Vakfiye hulâsası: Yukarıda verildi.*"

Günümüzde, Dolmabahçe Câmii'nin saat kule-
sine bakan köşesinde, alçak çevre duvarının önün-
de etrâfı parmaklıkla çevrili küçük bir hazîre mev-
cuttur. Eskiden Dolmabahçe Câmii'nin avlu duva-
rının saat kulesinin karşısında kadar uzadığı, avlu
kapısının yanında bir çeşme ve köşesinde de bir
muvakkit-hâne olduğu bilinir. Bu muvakkit-hâne
Cumhuriyet devrindeki çevre düzenlemeleri sırasın-
da deniz kenarına nakledilmiş olup, şimdi orada
B. Ünsal'a göre "*izole vaziyette*" durmaktadır.
Bu etrâfı parmaklıkla çevrili hazireyi görünce in-
sanın aklına Mir'at-ı İstanbul'un kısa notu gelmek-
tedir:

"Zâviyenin mukabilinde Sultan Süleymân Hân-ı Gaazi'ye ricâ ile Beşiktaş kurbinde Süleymâniye Câmii-i şerifini binâ ettiren tarik-i Bektâşîyye'den Kara Abalı Mehmed Baba medfûndur ki Bezm-i Âlem Vâlîde Sultan Câmii-i şerifi binâ kıldığı zaman etrâfına bir parmaklık çevrilmiştir."

Bu küçük hazirede baş ve ayak taşları bulunan

bir mezarın baş taşı kâtibî kavuklu olup yeşile boyalıdır ve üzerinde şu yazı vardır:

"*Hüvel bâki'*

Lâ ilâhe illallâh Muhammedür-Resûlullâh

Merhûm ve mağfûr el-muhtâc

Îlâ rahmeti rabbihil gafûr

Karabâlî Ocağı

Ustası Mehmed Ağa'nın

rûhiçün el-Fâtiha"

Târih gömülüdür. Ancak İstanbul Ansiklope-
disi'nin Beşiktaş maddesinde⁽⁵³⁾ bu târihin
28 Muharrem 1234 olduğu kaydedilmiştir.

Haziredeki iki iri üstüvânî taşın ortasındaki
üç köşeli taş H. 987 târihli olup, "*Dolmabahçe
İskelesi'ne karîb mahalde, namazgâha muttasıl bos-
tanın verâsında medfûn olduğu*" yukarıda belirtti-
len Kara Abalı Mehmed Baba ile ilgili bahiste te-
mâs edilmiş bulunan namazgâhın, bu târihte tec-
dîd edildiğini ve tecdîd eden zâtın da Karabalı
(Karabâlî) bostancılarının ustası yâni zâbiti Usta
Hüseyin olduğunu açıklar⁽⁵⁴⁾. Bu taş son derece
kötü bir yeşile boyalı olduğu için okunması
hemen-hemen imkânsızdır. M.C. Baysun referans
verilen ansiklopedi sayfasında, Vâlîde Câmii'nin
dış avlu duvarları ve muvakkit-hânesinin yıkıtılışı
sırasında Karabâlî haziresinin câmiin önünde ve
tramvay yolu üstünde bulunduğunu belirterek ha-
zirenin ortadan kalkacağı yolundaki endişesini
izhâr etmiştir ki, daha sonra bu taşların geriye
alındığı kendiliğinden meydana çıkıyor.

Mevzuu bitirirken, Beşiktaş ile Karabâlî bah-
çeleri arasındaki körfezin doldurulması (Dolma-
bahçe) hususunda Hadîka'nın Sultan Ahmed I
ve Evliyâ Çelebi'nin de⁽⁵⁵⁾ Sultan Osman II de-
virlerine işâret ettiklerini burada belirtelim.

Muzaffer Erdoğan "*Osmanlı devrinde İstan-
bul Bahçeleri*" adlı makalesinde⁽⁵⁶⁾ Karabâlî
Bahçesi'ni Sicill-i Osmâni'de⁽⁵⁷⁾ adı geçen bir
Karabâlî Zihnî Çelebi'ye bağlamaktadır ki, Sâmî-
ha Ayverdi de "*Boğaziçi'nde Târih*" isimli kiti-
bında⁽⁵⁸⁾ Sûr-ı Hümâyûn Emîni bu Çelebi'nin
adı geçen bahçe ile ilgisi hususunda şüphelerini
açıklıyor.

(52) H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmud Hüdâyi*, İst. 1982, sf. 291-292 ve dipnot: 201.

(53) M. Câvid Baysun, *Beşiktaş, İstanbul Ansiklopedisi*, İst. 1961, C.V, sf. 2571.

(54) Karabalı Bostancıları için bkz. M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İst. 1971, C.II, sf. 188.

(55) Evliyâ Çelebi, a.g.e., sf. 447-448.

(56) Muzaffer Erdoğan, *Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri*, Vakıflar Dergisi, Ank. 1958, S.IV, sf. 170.

(57) Mehmed Süreyyâ, a.g.e., C.II, sf. 5.

(58) Sâmîha Ayverdi, *Boğaziçi'nde Târih*, İstanbul 1968, sf. 132.

VII-ÇOLAK (= YEKDEST) HASAN EFENDİ
(= İDRİS KÖŞKÜ) TEKKESİ / EYÜB'DE
İDRİS KÖŞKÜ DENİLEN MAHALDE

Eyüb'de, târihî topoğrafya ve birbirine karışan şahsiyetlerin hal tercümeleri bakımından birinci derecede problemlî tekkelerden biri olan Çolak Hasan Efendi Tekkesi, Karyağdı (= Piyer Loti) Tepesi'nin Bülbülderesi'ne bakan sırtında, eskiden İdris Köşkü Mesîresi denilen yerin hemen yanında, bugünkü çizgilere göre⁽⁵⁹⁾ İdris Köşkü Caddesi ile bu caddeyi Piyer Loti Kahvesi'ne bağlayan Balmumcu Sokağı'nın kesiştiği noktada idi. Dergâhdan arta kalan pek az şeye ileride temâs edilecektir. Aslında bu tekkeden geriye maalesef pek az hâtıra ve birçok yazarı yanlışlara sevkeden birçok karışıklık kalmış bulunmaktadır.

Çolak Hasan Efendi Tekkesi'ne eski esâmî listelerinin bir kısmında rastlanır:

- ASMD : "*İdris Köşkü'nde Çolak Hasan Efendi Tekkesi*"
- DOMTAH : "*İdris Köşkü'nde Balmumcu-zâde Eş-şeyh Râşid Efendi / Nakşî*" (*Balmumcu adı, bugünkü sokak adı ile birleşmektedir.*)
- AVBKT, 1256 : "*Çolak Hasan Efendi Tekkesi der, İdris Köşkü / Halvetî / Cuma*"
- TEKÂYÂ : "*Çolak Hasan Efendi Tekkesi / Eyüb'de İdris Köşkü kurbinde / Nakşî / Şeyh-i hâzırı: Âkif Efendi / H. 1307'de arsa hâlinde / Yevm-i mahsûsu: Cuma*"
- 1341 : "*... / Vâkif: Hasan Bâli Efendi / Eyüb'de Zeyneb Hâtûn Mahallesi'nde / Şeyh-i hâzırı: Hasan Tahsin Efendi / Evlâd-ı vâkıfdan olmadığı / Vakfiyesinin mukayyed olmadığı*"

Tekke'nin tesbit edilebilen şeyhleri:

(İlk iki şeyh, son yıllarda K. 75 adı ile meşhûr olan silsilede kayıtlıdır.)

Eyüb'de İdris Köşkü nâm mahalde Çolak Hasan Efendi Tekkesi Şeyhleri:

- 1) Çolak Eş-şeyh Hasan Efendi El-Halvetî kuddise sirrehû. Rihlet: H. 1185. İdris Köşkü nâm mahalde medfûndur.
- 2) Eş-şeyh Hâfız Mehmed Rizâ Efendi El-Halvetî ibn-i Şeyh Hasan El-eşell (= çolak demektir) El-Halvetî. Rihlet: 13 Cemâziyülâhır 1213.
- 3) 2 Zilhicce 1241 târihinde Topkapı Sarayı Ağalar Câmii'nde, Şeyhülislâm Kadı-zâde Tâhir Efendi'nin riyâsetinde, Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasına dâir verilen kararın toplantısına iştirak eden meşâyih arasında "*Eyüb İdris Köşkü Tekkesi şeyhi*

Balmumcu Mustafa Efendi" sayılmaktadır⁽⁶⁰⁾. Balmumcu âilesi ile beraber, tekkenin Halvetîyye'den Nakşîyye'ye geçtiği anlaşılmaktadır.

- 4) H. 1249 yılındaki şeyh, yukarıda da belirtildiği gibi, Nakşîyye'den Balmumcu-zâde Râşid Efendi'dir.
- 5) H. 1307 sıralarında Çolak Hasan Tekkesi'nin şeyhi, yine Nakşîyye'den Âkif Efendi'dir.
- 6) M. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından önceki son şeyhin Hasan Efendi nâmında bir zât olduğunu, Eyüb-İslâmbey Bedevî Tekkesi son şeyhi Hâfız İbrâhim Efendi'nin oğlu emekli muallim İsmâil Hakkı Kırmızıtaçlı ile Eyüb-Bülbülderesi Hâkî Baba Kaadirî Tekkesi son şeyhi, Ceylân Efendi-zâde Nazmî Ceylânoğlu 1976 yılında bize kesin bir dille te'yid etmişlerdir. İ.H. Kırmızıtaçlı'ya göre, Hasan Efendi hâriciye me'murlarından olup, Beylerbeyi Şeyh Hâmil Efendi Bedevî Tekkesi şeyhi Mehmed Râmî Efendi'nin hâriciye kaleminden arkadaşı imiş. Bilgi veren her iki zât da, İdris Köşkü Tekkesi'nin son devirde Kaadirîyye'den olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre, dergâh başlangıçta Halvetî, sonra Nakşî ve en sonunda da Kaadirî tarikatlarına mensûbdu.

Bu noktada, İdris Köşkü ve Mesîresi'nin bâzı eski eserler ve şahsiyetler bakımından birçok şaşırtıcı ve karanlıkta kalmış mes'elelerle dolu bulunduğunu belirtmek gerekiyor. Bunların mevzuumuzla ilgisi olmayanlarını sür'atle geçerek esas mes'elelere ışık tutmağa çalışmak niyetindeyiz.

Evlîyâ Çelebi, Seyyâhat-nâmesi'nde İdris Köşkü Mesîresi hakkında şunları söylüyor⁽⁶¹⁾:

"*Bânîsi Bayrâmîyye tarihi şeyhlerinden Şeyh İdris nâm azîzdir. Güzel bir tekye inşâ etmiştir ki yârân-ı tarîkat ve dervîşân anda cem'olub safâ ederlerdi. Lâkin Sultan Mustafa Hân'ın cülûsunda bu şeyhi mülhiddir diye ithâm ederek tekye ve evkafını harâb ü yebâb ettiler. Hâlâ birkaç güzel çınar ağaçları, çemenzâr sofaları, namazgâh seddi, çeşme-i zülâli, havz-ı azîmi durur. İdris Köşkü derler güzel bir teferrüçgâhdır.*"

Çelebi burada, daha önce Akkoyunlu pâdişâhlarının muvakkii (= tuğra çeken) olup sonra Osmanlı Devleti'nin hizmetine girerek Sultan II. Bayezid'e Farsça "*Heşt-Bihîşt*" adında bir Osmanlı

(59) İstanbul Belediyesi Şehir Rehberi, 1971, pafta: 15, 33-G.

(60) Reşad Ekrem Koçu, Yeniçeriler ve Bektâşilik, Hayat Tarih Mecmuası, İst. Kasım 1970, sf. 10-14.

(61) Evliyâ Çelebi, a.g.e., sf. 399-400.

Târîhi sunan meşhur İdris-i Bitlisî (vef. H. 927) ile ikinci devre Melâmîleri olan Bayrâmî Melâmîleri veya Hamzavilerin, Bosnavî Hamza Bâli (idâmı H. 969'da, Silivrikapısı hâricinde medfûn)'den sonraki lideri İdris-i Muhtefî (asıl adı Tırhalalı Hacı Ali Bey'dir; vef. H. 1024, Kaasımpaşa'da medfûn)'yi karıştırmaktadır. Sultan I. Mustafa'nın ilk cülûsu 23 Zilkaade 1026 ve ikinci cülûsu da 8 Receb 1031'de vuku bulmuştur. Bütün ikinci devre Melâmîleri gibi şiddetli ta'kibat altında bulunan Tırhalalı Hacı Ali Bey veyâ diğer adı ile İmâm Aliyyü'r-Rûmî, İdris-i Muhtefî olduğunu eceli ile vefât edene kadar hemen herkesten gizlemeğe muvaffak olmuştur. Belki de böyle bir tahribat, softaların isimleri karıştırması yüzünden gerçekten vukû bulmuştur ve Çelebi de bu vak'ayı nakletmektedir. Evliyâ'dan alınan pasajdaki "tekye", onda sıkça rastlandığı gibi esas itibâriyle bir gezinti yeri veyâ mesîre olan bir "teferrüçgâh"'dır.

Burada, İdris-i Bitlisî âilesinden de kısaca söz açmak gerekiyor. Bursalı Mehmed Tâhîr'e göre, İdris-i Bitlisî H. 927 târihinde vefat ederek Eyüb Sultan'da İdris Köşkü ve Çeşmesi denilen mahalde, zevcesi Zeyneb Hâtun'un yaptırdığı mescidin hazîresine defnedilmiştir(62). Zeyneb Hâtun Mescidi günümüzde de mevcuttur ve İdris Köşkü Caddesi'nden Bülbülderesi'ne doğru inen dar bir yoluş (Gümüşsuyu Câmî Sokağı) üzerindedir. Ancak, İdris-i Bitlisî'nin mezar taşı bir sokak daha ileride (Kerim Ağa Sokağı), İsmâil Özeller'e âit 4 numaralı evin bahçesinde, çiçekler arasındaki bir beton plâtfoma bitiştirilmiş vaziyette durmaktadır. Bülbülderesi istikametine doğru alçalan setlerin birinde görülmekte olan bu taş târihsiz olup, gerek yazı karakteri ve gerekse umûmî görünüşü itibâriyle muhdes bir mâhiyet arz etmektedir:

"Kutbü'l-ârifin merhum ve mağfurleh İdris Efendi ruhiçün el-Fâtîha"(63)

İleride arzedilecek birtakım deliller yüzünden, yine aynı mescidin mihrâbı önünde bulunması gereken Zeyneb Hâtun'un merkadi kayıptır. Hazirenin vaktiyle dağıtıldığı veya ortadan kalktığı tahmin edilmekle berâber, günümüzde mescidin sokağından bu defa bir sokak beride, Türbe Sokağı üzerinde, bununla Hâtunîyye Sokağı ve Eyüb-Gümüşsuyu Yolu'nun teşkil ettiği köşedeki, etrâfı parmaklıkları açık bir türbenin, mahalleli tarafından Zeynep Hâtun makberesi olarak tanınması hayli dikkat çekicidir. Bu mevzu tekrar döneceğiz.

İ. Hakkı Konyalı'nın notlarına göre(64) Zeyneb Hâtun tarafından yaptırıldığı ileri sürülen Çınarlı Çeşme'ye gelince, İ. Hilmi Tanışık'ın kitabında(65) Sultan Abdülazîz'in câriyelerinden Râyetkeşân Kalfa tarafından, İdris-i Bitlisî'nin vaktiyle yaptırdığı, zamanla harâb olan bir çeşme yerine binâ edilen bir eser olduğu belirtilmektedir. Gün-

müzde battal ve kitâbesizdir. İdris Köşkü Caddesi'nin Piyer Loti tarafında olup, Ballıbaba ve onun uzantısını teşkil eden Türbe Sokakları'na mesâfesi takriben 20-25 metredir. Yanında hâlâ bir çınar ağacı mevcuttur.

İdris-i Bitlisî ve Zeyneb Hâtun'un erkek çocukları Defterdar Ebü'l-Fazl Mehmed Efendi de, Mimâr Koca Sinan'a Tophâne'de bugün izi kalmamış bulunan Defterdar Câmîi'ni yaptırmıştı.

İdris Köşkü Caddesi ile Piyer Loti Kahvesi'ne giden kısa Balmumcu Sokağı'nın köşesinde, şimdi metrük bulunan polis noktasına karşı, kesme taştan yapılmış, çatısı çift meyilli, tek katlı ufak bir binâ yer almaktadır. Bu binânın sağında yüksekçe, demir parmaklıkları küçük bir pencere vardır ki üstündeki kitâbede "Türbe-i Nahilbend merhûm ve mağfur El-hâc Hasan, ta'mir târihi: sene 1186" yazılıdır. Sol tarafta da, daha alçakta iki dar gözlü taş bir pencere mevcuttur. Küçük binâ içeriden ikiye ayrılmıştır. Bunlardan biri türbe, diğeri içinde mihrâbı bulunan bir çile-hânedir. Arkadaki tek katlı kârgir yeni evin beton avlusundan girilen daracık türbe, bakımlı ve temiz tutulmaktadır. Küçük bir kapısı olan türbenin 5.6.1976 târihindeki ziyâretimizde yaşlı bir bakıcısı olduğunu görmüştük. Bu evin sâhibi Hâşim Dağkırın, doğma-büyüme buralı olduğunu, bir ara Piyer Loti Kahvesi'ni de işlettiğini, şimdi Balmumcu Sokağı'na bakan yan kahveyi çalıştırdığını, yaptırdığı tek katlı evin yerinde eskiden ahşab evler bulunduğunu, bunları Vakıflar'dan değil, tapulu sâhiplerinden aldığını beyân etmiştir. Taş binânın kavşağa bakan köşesindeki küçük bahçenin set duvarı üzerinde, üstüvânî bir mezar taşı mevcut olup üzerinde "Fahri'l-müderisin Mehmed bin..." ibâresi okunabilmektedir.

Yukarıda adları geçen İ.H. Kırmızıtaçlı ve N. Ceylanoğlu, bu binâyı Çolak Şeyh Hasan Tekkesi'nden arta kalmış bir yapı olarak tanıdıkları gibi, eskiden cadde üzerinde bulunan ahşab bir binânın varlığından da bahsetmişlerdir. M. Mes'ud Koman(66) ve Receb Akakuş(67) da kitaplarında Çofak Hasan Efendi Tekkesi olarak aynı noktaya işaret etmektedirler. Merhûm İ.H. Kırmızıtaçlı, bâzı hâtıralarını naklederken açıkça,

(62) Bursalı Mehmed Tâhîr, a.g.e., İst. 1342, C.III, sf. 6-8.

(63) Mehmed Süreyyâ, a.g.e., C.I, sf. 309-310 İdris-i Bitlisî; ayrıca bkz. Fâiz Demiroğlu, İdris-i Bitlisî, Târih Hazinesi Dergisi, İst. Temmuz 1951, S.12; sf. 578-579; Sırrı Akıncı, Dört Mezar Taşı Dört Hikâye, Hayat Târih Mecmuası, İst. Kasım 1969, S.10, sf. 55.

(64) İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., sf. 65.

(65) İ. Hilmi Tanışık, a.g.e., sf. 272-275.

(66) M. Mes'ud Koman, Eyüb Sultan Loti Kahvesi Çevresi, İst. 1966, sf. 11-12.

(67) Receb Akakuş, Eyüb Sultan ve Mukaddes Emânetler, İst. 1973, sf. 309 ve 2 numaralı kroki.

"Tekke, polis noktasının karşısında, ancak züvârî karşılayacak kadar büyüklükte ahşab bir dergâhdı. Ayin günü Cuma ve son şeyhi de Hasan Efendi idi. İdris Köşkü Tekkesi olarak bildirdik..." demişti.

Burada dikkati çeken bir husus, kitâbedeki "Türbe-i Nahilbend" ibâresidir. Dügün ve eğlence-lerde gezdirilen nahillerin (halk ağzında nakıl) mucidi olduğu Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî tarafından belirtilen El-hâc Hasan Ağa'nın, Sultanahmed arkasında, Hipodrom'un Sphendonea'sı karşısındaki mescidi günümüzde de mevcuttur⁽⁶⁸⁾. Hadika, Nahilbend Hacı Hasan Ağa'nın "İdris Köşkü nâm mahalde müstakil türbede medfûn" bulunduğunu kaydetmektedir. Ayrıca, Çolak Şeyh Hasan Efendi'ye zâviyesini, Sultan III. Mustafa 18 nci asrın ikinci yarısında binâ eylemiştir. Yine Hadika'da, Sultan I. Abdülhamîd devrinde vefât eden Şeyh Hasan Efendi ile oğlu Şeyh Rızâ Efendi'nin, Murtaza Efendi (= Kâşgarî) Tekkesi'nden yukarı iki yol ağzında medfûn buldukları kayıtlıdır ki⁽⁶⁹⁾ bütün bu ifâdelerden, andığımız türbenin Fâtih devrinden kalma bir mescidin bânişi olan Nahilbend Hasan Ağa'ya âit olduğu neticesi çıkarılabiliyor.

Mes'eleyi biraz daha karıştıran bir kayıt da, gerek Evkaf'ın R. 1341 târihli Esâmi-i Tekâyâ Defteri'nde ve gerekse Hayrat Sicil Kayıtları ile Mebânî-i Hayriyye İdâresi Defteri'nde yukarıda vâkıfı Hasan Bâfi Efendi olarak gösterilen tekke- den başka bir tekkeye rastlanmasıdır:

"..... / Vâkıfı: Na'lbend (= Nalbant, Nahilbend'den bozmaya benziyor) Hısan Bey / Eyüb'de Zeyneb Hâtûn Mahallesi'nde / Şeyh-i hâzırı: Mehmed Efendi / Evlâd-ı vâkıfdan değildir / Vakfiyesi mukayyed değildir."

Çolak Şeyh Hasan Efendi Zâviyesi'nden şimâl istikametine doğru uzanan İdris Köşkü Caddesi boyunca ve civârında, çok kısa aralıklarla birçok problemli eski esere rastlandığını yukarıda belirtmiştik. Tekke ile aynı hizâda bir-iki ev ileride 16 kapı numaralı iki katlı ahşab evin arka bahçesinde, Mevlevî İskender Dede'nin H. 997 târihli mezar taşı, III. Sultan Osman'ın üçüncü zevcesi Zevkî Kadın'ın H. 1182'de ihyâ ettiği namazgâhın taşı ve biri meşhûr niyet kuyusu olan iki kuyu mevcuttur. Bu evin yanında, 18 kapı numaralı binâ fevkaanî bir sıbyan mektebidir (= Taş Mekteb). Bu mekteb, M.M. Koman'a göre İdris-i Bitlisi'ye⁽⁷⁰⁾, F. Ayanoğlu'na göre ise bu zâtın kârısı Zeyneb Hâtûn'a⁽⁷¹⁾ âittir. Tevhid-i Tedrisât'dan (3 Mart 1924) hemen sonra düzenlendiği anlaşılan bir Mekâtib-i Vakfiye Cedveli'nde burası (Atdan Düşen Ali Ağa Mektebi - Eyüb'de Gümüşsuyu'nda - Harâb - Duvarları mevcûd) olarak gösterilmektedir. Gerçekten de; arka tarafta IV. Sultan Murad

devrinde Mîr-i ahûr-ı evvel iken atından düşüp ve fât eden Ali Ağa'nın 25 Zilhicce 1035 târihli taşı ile âile efradının mezarları görülmektedir. Bunların hepsi mükellef ve süslü mezar taşlarıdır. M.M. Koman, Evliyâ Çelebi'nin yukarıda verilen pasajına dayanarak I. Sultan Mustafa devrinde İdris-i Muh-tefi ile karıştırılan İdris-i Bitlisi'nin vakıflarının zabtedildiğini ve bundan hareketle IV. Sultan Murad zamânında tesislerin yıktırılarak Mîr-i ahûr-ı evvel Ali Ağa âilesinin eline geçtiğini belirtmektedir.

Sıbyan Mektebi'nden bir ev sonra yukarıda sözü edilen Râyetkeşân Kalfa Çeşmesi, yanında çınarı ile yer alıyor. Çeşmeden itibâren 20-25 metre kadar sonra, Piyer Loti istikametine doğru uzanan Ballıbaba Sokağı'na gelinmektedir. Bunun tam karşısında Bülbüldüresi'ne doğru inen Türbe Sokağı vardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında düzenlenen eski yazılı bir Şehremâneti Haritası'nda İdris Köşkü Caddesi tarafından kesilen bu sokak baştan-başâ Bâli Baba Türbesi Sokağı adı ile gösterilmektedir. 1934 yılında Mektupçu Osman Nûri (Ergin) Bey tarafından gerçekleştirilen reorganizasyon sırasında, bu sokak ikiye bölünerek Gümüşsuyu (Bülbülderesi) tarafı Türbe Sokağı ve Piyer Loti (Karyağdı) tarafı da Ballıbaba Sokağı şeklinde bir ucûbe hâline getirilmiştir.

Günümüzde de mevcut olan bu türbeden yukarıda söz açmıştık. M.M. Koman, R. Akakuş⁽⁷²⁾ ve semt halkı tarafından Zeyneb Hâtûn Makberesi olarak tanınan bu açık türbede, Atiyye Sultan te-vâbiinden bâzı çocuk mezarları ile, yazısız, baş ve ayak taşsız büyük bir mermer mezarın kaidesi vardır.

Eyüb-Eskiyeni'de Sultan III. Murad ricâlinden Abdullah Bâfi Efendi tarafından yaptırılan ve bâni-sinin mezarını da içinde barındıran Bâli Hoca Mescidi buraya çok uzak ve apayrı bir binâdır⁽⁷³⁾. T. Öz'ün Bâli Hoca Tekkesi Mescidi dediği bu ma'bedin aynı zamanda bir tekke olduğundan Hadika'da söz edilmemektedir. T. Öz "bir eser kal-

(68) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., C.I, sf. 213; ayrıca bkz. E. Hakkı Ayverdi; Osmanlı Mimârlisinde Fâtih Devri, İst. 1973, C.III, sf. 474-475.

(69) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., sf. 262-265 Zeyneb Hâtun Mescidi maddesi; ayrıca bkz. İ. Fâzıl Ayanoğlu, Vakıf Yapan Türk Kadınları, I. Onlv. Huk. Fak. Mecmuası, İst. 1963, S.I-II, sf. 318 Zeyneb Hâtun.

(70) M. Mes'ud Koman, a.g.e., sf. 11.

(71) İ. Fâzıl Ayanoğlu, Not: 69'daki yerde, sf. 318.

(72) Receb Akakuş, a.g.e., sf. 309'da, aynı makberede Hâtunîyye Tekkesi'ne mensub Mesnevihân Hüsâ-meddin Efendi'nin mezarının varlığından bahsetmesi tamâmen yanlıştır.

(73) Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., sf. 267-268; ayrıca bkz. Tahsin Öz, a.g.e., C.I, sf. 32 Bâli Hoca Tekkesi Mescidi.

mamıştır" diyorsa da, günümüzde ihyâ edilmiş ve namaza açık bulunmaktadır.

O halde, şu âna kadar başka hiçbir yerde rastıyamadığımız bu Bâli Baba veya Bâli Bey veya Hasan Bâli kimdir? Zeyneb Hâtûn ve zevci İdris-i Bitlisi ile münâsebetleri nedir? Bu nokta, başlıbaşına derin bir araştırmayı gerektiren bir husustur. Eyüb Câmii eski başimâmlarından Sâkib Efendi'nin oğlu merhûm imâm Rahmi Günay (doğ. R. 1305)'dan 4.8.1978'de alınan şu bilgiler de maalesef bu mevzûdaki sisleri dağıtmakta pek yardımcı olamamaktadır:

"Bâli Baba dediğimiz bu yatırın açık bir türbedeki serpuşlu mezar taşını, burada mum yakılıp dua edildiğini iyi hatırlıyorum. Türbeye kulübemsi bir evde oturan bir türbedar bakardı."

Ayrıca, Ceylân-zâde Nazmî Bey'in açık ifâdesine ve merhûm M. Hâlid Tanık'ın "*Hazret-i Hâlid ve Eyüb Beldesi*" adlı küçük fakat çok faydalı eserindeki⁽⁷⁴⁾ kesin notuna göre, Zeyneb Hâtun'un kabri meşidin önünde idi. Bu kabrin sonradan kaybolduğu anlaşılmaktadır. Mescid ise, Türbe Sokağı'ndan bir sokak ileride Gümüşsuyu Câmii Sokağı üzerindedir. Zeyneb Hâtun Mescidi'nin haziresine gömülmüş olduğu yukarıda belirtilen İdris-i Bitlisi'nin muhdes mezar taşı ise bir sokak daha ötede (Kerim Ağa Sokağı) bir evin bahçesindedir.

Matbû Hadika'da "*Zeyneb Hâtun Mescidi der İdris Köşkü*" maddesinde Çolak Hasan Efendi Zâviyesi'nden bahsedilirken (daha ileride yanlışlıkla Hüseyin yazılmıştır) herhalde bir mürettib karışırması ile birdenbire Karyâğdı Ali Baba Bektâşi Tekkesi'ne atlanmakta ve sonra tekrar Çolak Hasan Efendi'ye dönülmektedir. Eyüb-Türbe Arkası'ndan dar ve dik bir yokuş şeklinde Piyer Loti'ye

çıkan Karyâğdı Sokağı'nın solunda ve Bestekâr Zekâf Dede Efendi haziresinin az ilerisinde hâlen mevcut Murtaza Efendi (= Kâşgari) Tekkesi'nden yukarı iki yol ağzında medfûn oldukları Hadika tarafından belirtilen Şeyh Hasan Efendi ile oğlu Şeyh Rızâ Efendi'nin mezar taşları bu civârda günlerce süren araştırmalarımıza rağmen maalesef bulunamamıştır. Bu iki yol ağzı İdris Köşkü Caddesi'nin Karyâğdı Sokağı'ndan ayrıldığı köşe olmalıdır. Çolak Hasan Efendi'nin mezarı bu iki yol ağzından çok daha ileriye, Türbe Sokağı'na kadar ulaştırılabilir mi? Bu hususta ciddi şüphelerimiz mevcuttur. İşin daha dikkat çeken bir yanı da, 1971 târihli İstanbul Belediyesi Şehir Rehberi'nin 15 numaralı paftasında Ballıbaba Sokağı'na Karyâğdı İstikametinden bağlanan bir Bâli Bey Sokağı'nın varlığıdır.

Ancak bütün bu karışıklık ortasında aydın bir gerçek vardır ki o da Çolak Şeyh Hasan Tekkesi'nin eski yeridir İdris Köşkü Caddesi'ni Piyer Loti Kahvesine bağlayan kısacık Balmumcu Sokağı üzerinde ve kahveye karşı Şeyhülislâm Çelebi Alâeddin-i Arabî'nin yıkık türbesi mevcuttur. Hadika, bu türbenin "*Çolak Şeyh Hasan'ın Zâviyesi mukabilinde*" olduğunu açıkça ifâde ettiğinden, tekkenin yeri olarak yukarıdan beri işâret ettiğimiz yerin (Nahilbend Hasan Türbesi ve yakın çevresi) doğruluğundan kolay-kolay şüphe edilemez.

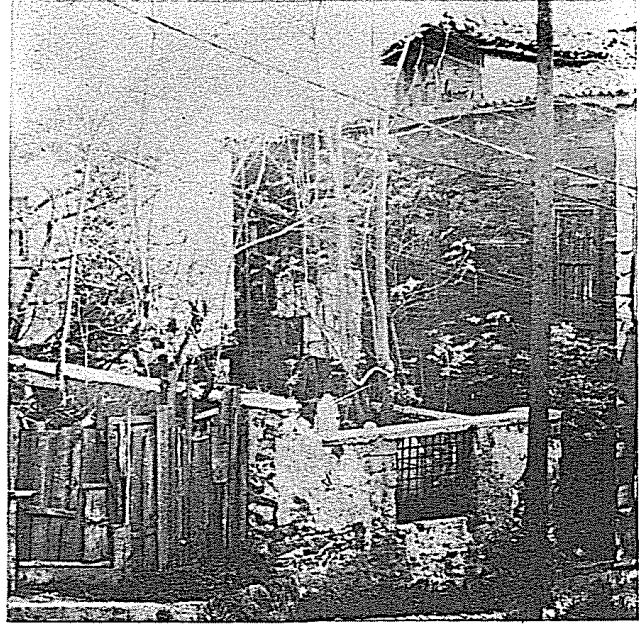
(74) M. Hâlid Tanık, *Hazret-i Hâlid ve Eyüb Beldesi*, İst. 1947, sf. 47.

RESİM: 1
Sarmaşık
Edirnekapı
Ayşe Hatun Tekkesi

RESİM: 2
Edirnekapı - Sarmaşık Ayşe Hatun Tekkesi

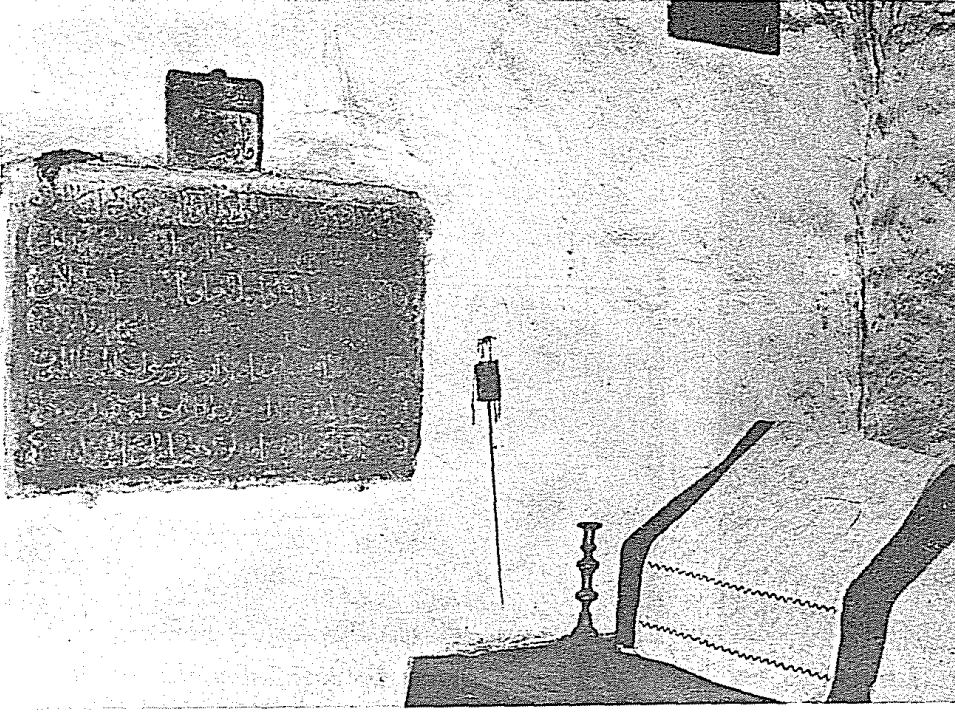
RESİM: 3
Sütlüce, Salaş Sokak Dâmad Zâde Feyzullah Efendi
Haziresi

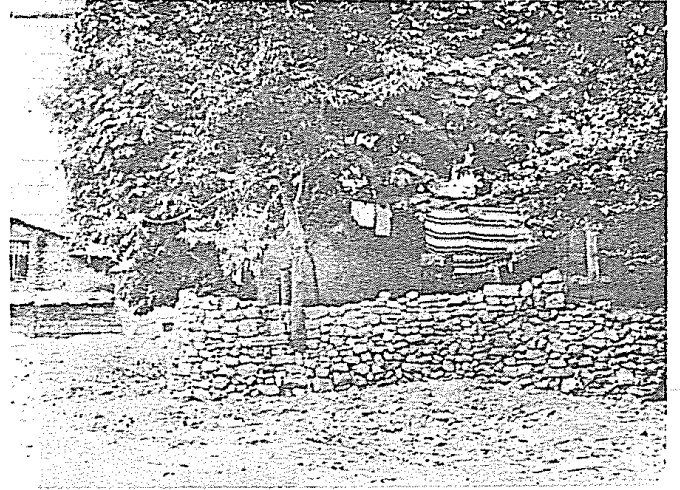
RESİM: 4
Kömürcü Evliyası Tekkesi Ali Baba taşı ve Artüz İlkokulu

RESİM: 5
Yağkapanı
Makbul İbrahim
Paşa Camii

RESİM: 6
Yağkapanı
Bilgin Han içinde
Koyun Baba makamı.

RESİM: 7
Altımürmer
Uzuncaova
namıdiğer
Kâtib Musilhiddin
Mescidi'nden arta
kalan mezar taşları.

RESİM: 8
Otakçılar'dan
Çadırcı Tekkesi'nin
eski yerine bakış.
Kapı No. 101

RESİM: 9
Dolmabahçe
Bektâşi Karaobalı
Mehmed Baba
Haziresi
(Cami'e bitişiktir)

RESİM: 11
Eyüb - Gümüşsuyu
Kerim Ağa Sokak Nu. 4 ev bahçesinde İdris-i Bitlîsi taşı

RESİM: 10
Eyüb-Piyerloti
Çotak Hasan
Dergâhî kalıntısı.

